

UMANOTERA

Slovenska fundacija za trajnostni razvoj

ONESNAŽEVALNA ELITA NAS VODI V PODNEBNI ZLOM

Ekonomске in ogljične neenakosti
v Sloveniji in svetu

Dokument *Onesnaževalna elita nas vodi v podnebni zlom. Ekonomske in ogljične neenakosti v Sloveniji in svetu* je izdala Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj.

Avtorica: Ajda Cafun, Umanotera

Prispevala: Saša Kralj in Jonas Sonnenschein, Umanotera

Lektura: Tadej Turnšek

Oblikovanje in ilustracija: Vesna Messec

Ljubljana, september 2024

Dokument *Onesnaževalna elita nas vodi v podnebni zlom. Ekonomske in ogljične neenakosti v Sloveniji in svetu* je objavljen na spletnem mestu www.umanotera.org

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v

Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 208419331

ISBN 978-961-6450-44-7 (PDF)

KAZALO

1. Uvod	4
2. Ekonomske neenakosti: svet	5
2.1. Dohodkovne in premoženjske neenakosti v svetu	6
2.2. Ekstremna koncentracija zasebnega in siromašenje javnega premoženja	11
2.3. Sestava zasebnega premoženja in mehanizmi bogatenja	14
3. Povezava med ekonomskimi neenakostmi in podnebno krizo	17
3.1. Zgodovinske neenakosti v izpustih med svetovnimi regijami	18
3.2. Ogljične neenakosti med posamezniki v svetu glede na ekonomski položaj	20
3.3. Izvor ekstremnih izpustov onesnaževalne elite	23
3.4. Onesnaževalna elita ohranja obstoječi navzdržen sistem	25
4. Ekonomske in ogljične neenakosti v Sloveniji	28
4.1. Kontekst vzpona neenakosti: od socialne države v 1990-ih do neoliberalnega obrata	29
4.2. Dohodkovne neenakosti v Sloveniji	31
4.3. Premoženjske neenakosti v Sloveniji	35
4.4. Ogljične neenakosti v Sloveniji	38
5. Zaključek	41
6. Viri in literatura	42

1.

UVOD

Podnebna kriza se zaostrojuje, kar postaja vse bolj očitno z vse pogostejšimi in intenzivnejšimi ekstremnimi vremenskimi pojavi – vročinskimi valovi, požari, poplavami itd. – in z uničujočimi posledicami, ki jih ti prinašajo za ljudi povsod po svetu: oteženo pridelavo hrane, naraščajočimi cenami življenjskih potrebščin, negativnimi zdravstvenimi posledicami, izgubami domov in vse bolj tudi izgubami življenj. Medtem ko množice ljudi povsod po svetu nosijo breme vse hujših posledic podnebne krize in drugih družbenih kriz obstoječega družbenega sistema, pa privilegirana manjšina od tega sistema profitira, kopiči svoje bogastvo in ekscesno onesnažuje. Planet gori, onesnaževalna elita pa priliva olje na ogenj.

Kljub temu, da so se v zadnjih desetletjih zvrstile številne podnebne konference in vrhovi, kjer naj bi svetovni voditelji na najvišji ravni odločili o globalnem odzivu na podnebno krizo, primernega odziva na situacijo ni. Celo nasprotno – stanje se še poslabšuje. Kako je mogoče, da po več kot tridesetih letih takšnih in drugačnih konferenc in mednarodnih dogovorov izpusti toplogrednih plinov še vedno naraščajo, ko bi morali že zdavnaj strmo padati?

V tej študiji bomo odgovore na to vprašanje iskali v družbenih odnosih, značilnih za obstoječi družbeni sistem, in v naraščajočih ekonomskih neenakostih, ki izhajajo iz teh odnosov. V prvem poglavju bomo predstavili podatke o ekonomskih neenakostih na globalni ravni ter se posebej posvetili dvema izstopajočima in med seboj povezanim trendoma – ekstremni koncentraciji zasebnega premoženja ter siromašenju javnega premoženja – nazadnje pa bomo opredelili še sistemske vzroke za te trende.

V drugem poglavju bomo skušali utemeljiti povezavo med sistemskimi ekonomskimi neenakostmi ter podnebno krizo in njenim povsem neuspešnim reševanjem v zadnjih desetletjih. V prvem delu bomo predstavili podatke o ogljičnih neenakostih med posamezniki v svetu glede na njihov ekonomski položaj ter opredelili družbeni razred onesnaževalne elite. V nadaljevanju pa bomo skušali pokazati, kako slednji ohranja obstoječi nevzdržen sistem, ki je temeljni vzrok za ekstremne ravni izpustov in neenakosti.

V zadnjem poglavju bomo skušali pokazati, da so procesi, ki jih obravnavamo na globalni ravni, značilni tudi za Slovenijo. Uvodoma bomo opisali specifični politično-ekonomski kontekst, v katerem je v Sloveniji prišlo do procesov, ki so povečali družbene neenakosti, v nadaljevanju pa bomo predstavili aktualne podatke o ekonomskih neenakostih (dohodkovnih in premoženjskih) ter ogljičnih neenakostih, ki iz teh izhajajo.

2.

EKONOMSKE NEENAKOSTI: SVET

Od velike finančne in sistemske krize kapitalizma, ki se je začela leta 2008, so v porastu raziskave in poročila o ekonomskih neenakostih v družbi, ki kažejo na visoke ravni dohodkovnih ter ekstremne ravni premoženjskih neenakosti v svetovni ekonomiji ter na jasen trend zaostrovanja teh neenakosti.

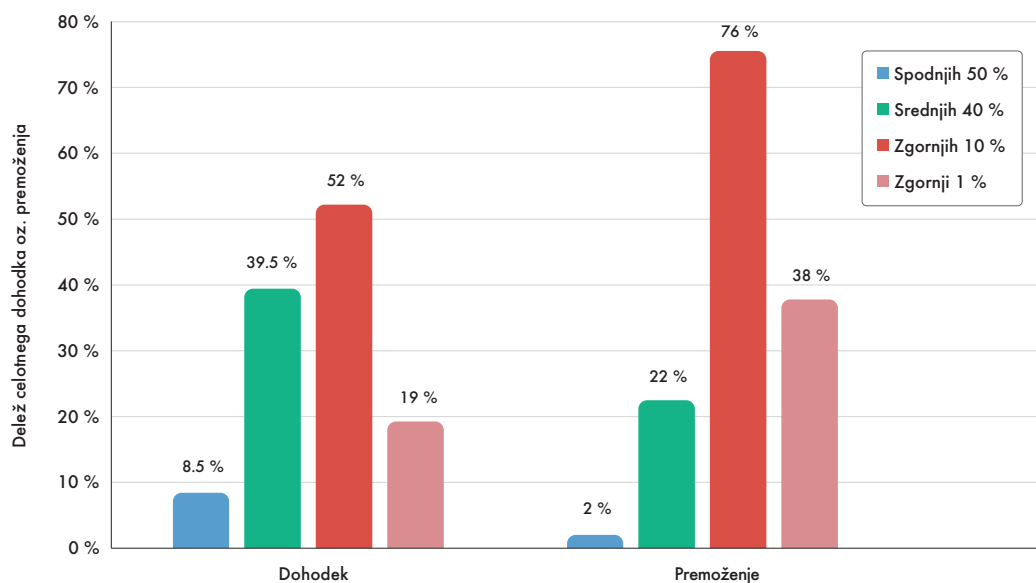
V tem poglavju bomo sprva predstavili podatke o dohodkovnih in premoženjskih neenakostih v svetu in se nato posebej posvetili dvema izstopajočima trendoma, ki sta zaradi močnih negativnih družbenih in okoljskih vplivov pomembna za obravnavo – ekstremni koncentraciji zasebnega premoženja ter hkratnemu siromašenju javnega premoženja v zadnjih desetletjih. V zadnjem delu bomo prešli od simptomov k vzrokom ter opredelili ekonomske in politične mehanizme, ki omenjene trende narekujejo. Razumevanje teh mehanizmov je bistveno tudi v kontekstu reševanja podnebne krize, saj so sistemske ekonomske neenakosti in neenaka razmerja moči, ki iz teh izhajajo, temeljno gonilo okoljskega zloma.

2.1.

Dohodkovne in premoženjske neenakosti v svetu

Po podatkih Laboratorija za svetovno neenakost¹ (angl. World Inequality Lab, v nadaljevanju WIL) je v letu 2021 povprečen odrasel² posameznik v svetu prejel 1.390 evrov³ mesečnega dohodka⁴ in imel v lasti 72.900 evrov premoženja⁵. A te povprečne vrednosti nam ne povedo dosti, saj zakrivajo velike neenakosti v dohodku in premoženju med svetovnim prebivalstvom (Chancel idr., 2022).

Na Sliki 1 so prikazane ocene o dohodkovnih (levi del grafa) in premoženjskih (desni del grafa) neenakostih med svetovnim odraslim prebivalstvom v letu 2021. Prebivalstvo je razdeljeno v tri ekonomske skupine glede na dohodek oz. premoženje: spodnjih 50 % (2,5 milijarde ljudi), srednjih 40 % (2 milijardi ljudi) in zgornjih 10 % (517 milijonov ljudi) prebivalstva. Zgornji 1 % (51 milijonov ljudi) je del zgornjih 10 %, a je zaradi pomembnosti v analizi posebej izpostavljen.

Slika 1: Dohodkovne in premoženjske neenakosti v svetu, 2021. Dohodek posameznika je opredeljen kot vsota dohodkov od dela ter dohodkov od kapitala po plačilu oz. prejemu prispevkov in pred plačilom davka. Premoženje posameznika je opredeljeno kot vsota finančnega in nefinančnega premoženja, ki ga ima posameznik v lasti, zmanjšanega za vrednost morebitnih dolgov (vir: Chancel idr., 2022).

1 Laboratorij za svetovno neenakost je vodilna raziskovalna organizacija na področju ekonomskih in ogljičnih neenakosti, ki zagotavlja in vzdržuje najboljše javno dostopno bazo podatkov o dohodkovnih, premoženjskih in ogljičnih neenakostih (WID.world, n.d.). Slednja temelji na delu več kot 100 raziskovalk in raziskovalcev iz vseh celin, v sodelovanju z mednarodnimi in nacionalnimi statističnimi organizacijami, davčnimi organi in univerzami.

2 Podatkovna baza vključuje posameznike, starejše od 20 let.

3 Vrednosti so izražene v standardih kupne moči.

4 Dohodek posameznika je v tej metodologiji opredeljen kot vsota dohodkov iz dela in dohodkov iz kapitala (dividende, obresti, kapitalski dobiček, najemnina) po plačilu oz. prejemu prispevkov in pred plačilom davka.

5 Premoženje posameznika je opredeljeno kot vsota finančnih (npr. depoziti, delnice, obveznice, lastniški kapital) in nefinančnih sredstev (npr. nepremičnine, proizvodna sredstva), zmanjšanih za vrednost morebitnih dolgov, ki jih ima posameznik.

Medtem ko revnejša polovica prebivalstva prejme le 8,5 % svetovnega dohodka (v povprečju 233 evrov na mesec), najbogatejših 10 % prejme več kot polovico (v povprečju 7.300 evrov na mesec). Znotraj slednje skupine prejme zgornji 1 % najbogatejših skoraj petino (v povprečju 27.000 evrov na mesec) vsega svetovnega dohodka (Chancel idr., 2022).

Še bolj ekstremne od dohodkovnih so po ocenah WIL globalne premoženjske neenakosti. Medtem ko revnejša polovica svetovnega prebivalstva nima skoraj nobenega premoženja, zgolj 2 % celotnega svetovnega premoženja (v povprečju 2.900 evrov na osebo), ima 10 % najpremožnejših v lasti več kot tri četrtine oz. 76 % vsega premoženja (v povprečju 560.000 evrov na osebo). Vendar lahko tudi v tej premoženjski skupini (zgornjem decilu) opazimo veliko koncentracijo premoženja, saj ima samo zgornji 1 % najpremožnejših v lasti kar 38 % vsega svetovnega premoženja (v povprečju 2,8 milijona evrov na osebo) (Chancel idr., 2022). Gre sicer za konservativne ocene neenakosti, saj je vrednost premoženja najpremožnejših praviloma podcenjena, zlasti zaradi dobro dokumentiranega skrivanja premoženja v davčnih oazah, kjer naj bi se nahajal ekvivalent vrednosti najmanj 10 % celotnega svetovnega bruto družbenega proizvoda (Zucman, 2019).

O še bolj ekstremnih ravneh premoženjskih neenakosti pričajo ocene raziskovalnega inštituta švicarske banke Credit Suisse (sedaj UBS), ki predstavljajo drugi pomemben vir podatkov o globalni porazdelitvi premoženja. Po ocenah iz Poročila o svetovnem premoženju 2022 je imel najpremožnejši odstotek prebivalcev v letu 2021 v lasti približno 46 %, revnejša polovica prebivalstva pa zgolj 1 % vsega svetovnega premoženja⁶ (Credit Suisse Research Institute, 2022).

Na raven ekonomskih neenakosti med posamezniki v svetu, ki smo jo predstavili zgoraj, vpliva dinamika dveh komponent – neenakosti med svetovnimi državami oz. regijami (npr. razlika v povprečnem dohodku ali premoženju med prebivalci Slovenije in Indije) ter neenakosti znotraj posameznih držav (npr. razlika v dohodku ali premoženju med revnejšimi in premožnejšimi prebivalci Slovenije). Za boljše razumevanje odnosov in razmerij moči v svetovnem ekonomskem sistemu se bomo v nadaljevanju na kratko posvetili obema navedenima dimenzijama globalnih neenakosti.

NEENAKOSTI MED SVETOVNIMI DRŽAVAMI (REGIJAMI)

Svetovni kapitalistični sistem⁷ je utemeljen na imperialističnih odnosih med svetovnimi regijami – na odnosih nadvlade in podrejenosti med državami t. i. *jedra* in *periferije*. V t. i. razvitih državah jedra (»globalni sever«) akumulacija kapitala oz. poenostavljeno ekonomska rast strukturno temelji na obsežnem prisvajanju virov in presežnem izkoriščanju delovne sile v – s strani jedra – *podrazvitih*⁸ državah periferije (»globalni jug«) (glej Amin v Hickel idr., 2022).

6 Pomembno je imeti tudi predstavo o tem, kje so meje vrednosti premoženja posameznih premoženjskih skupin, ki jih obravnavamo. Po ocenah Credit Suisse za leto 2021 spada oseba v zgornjo polovico prebivalstva po premoženju, če ima v lasti več kot 7.700 evrov neto premoženja, v skupino najpremožnejših 10 %, če ima v lasti več kot 128.000 evrov neto premoženja in v skupino najpremožnejšega 1 % prebivalstva, če ima v lasti več kot 1.060.000 (dober milijon) evrov neto premoženja (Credit Suisse Research Institute, 2022).

7 Ko govorimo o kapitalizmu kot svetovnem sistemu ali svetovni ekonomiji, imamo v mislih, da se je kapitalizem uveljavil kot globalno prevladujoč produkcijski način in družbena ureditev ter da njegove temeljne zakonitosti – zasebna lastnina produkcijskih sredstev, širjenje trgov, produkcija profita in neomejena akumulacija kapitala – obvladujejo in ključno določajo svetovno ekonomijo, ki je zato zaključena celota, delujoča po jasnih pravilih.

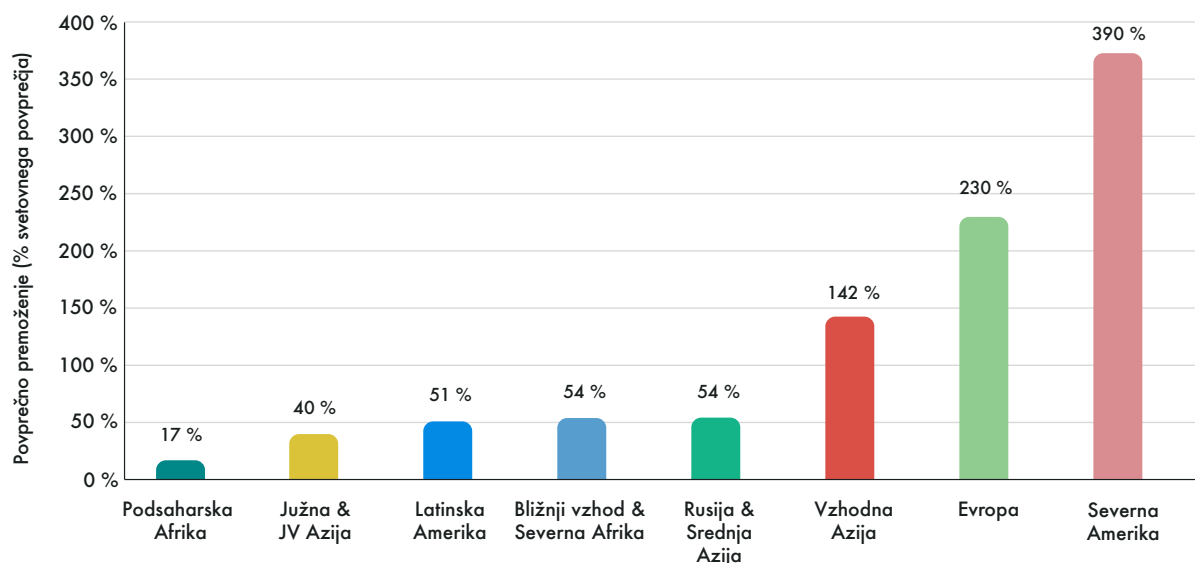
8 Podrazvitost je znanstveni termin, ki označuje zaostanek v ekonomskem napredku držav ali regij, ki je posledica imperialističnega in kolonialističnega izkoriščanja s strani drugih držav ali regij. Za več glej delo *Kako je Evropa podrazvila Afriko* (Rodney, 2021).

Če so v preteklosti kopičenje kapitala in bogastva v Zahodni Evropi ter osvajanje novih ozemelj in vzpostavljanje naseljenjskih kolonij v Združenih državah Amerike, Kanadi, Avstraliji in Novi Zelandiji (danes t. i. razviti Zahod) temeljili na zelo očitnem plenjenju virov in brutalnem izkoriščanju delovne sile v kolonijah, se v postkolonialnem obdobju prilaščanje virov in dela s strani držav imperialističnega jedra nadaljuje, četudi bolj prikrito, skozi neenako menjavo v svetovnem trgovinskem sistemu (Hickel idr., 2022).

Hickel in soavtorji (2022) so v nedavni raziskavi, v kateri so kvantificirali fizični obseg in vrednost neto prisvajanja virov globalnega severa z globalnega juga v obdobju 1990–2015, pokazali, da si je kapital v državah severa v procesu neenake menjave zgolj v letu 2015 od držav juga prisvojil 12 milijard ton surovin, 822 milijonov hektarjev zemljišč, 21 eksadžulov energije ter 188 milijonov ur človeškega dela v skupni vrednosti 10,8 bilijona ameriških dolarjev, kar je 70-krat toliko, kot bi bilo potrebno za odpravo ekstremne revščine v svetu. V celotnem preučevanem obdobju pa je ta vrednost znašala 242 bilijonov ameriških dolarjev oz. približno četrtino bruto domačega proizvoda držav severa (Hickel idr., 2022).

Proces neenake menjave, značilen za svetovni kapitalistični sistem, se med drugim odraža tudi v velikih ekonomskih neenakostih med svetovnimi državami oz. regijami. Medtem ko je leta 2021 povprečni dohodek v Evropi znašal 215 %, v Severni Ameriki pa 315 % povprečnega dohodka na globalni ravni, je na drugi strani v Latinski Ameriki znašal 82 %, v Južni in jugovzhodni Aziji 50 % in v podsaharski Afriki 31 % povprečnega globalnega dohodka (Chancel idr., 2022). Nizki dohodki – ki pomenijo poceni delovno silo za kapital – v podrazvitih deželah niso posledica, temveč pogoj za neenako menjavo in s tem akumulacijo kapitala na svetovni ravni (Hickel idr., 2022). Podrazvitost periferije torej ni nekakšno nesrečno naključje ali lastna krivda tamkajšnjega prebivalstva, temveč ključen pogoj za akumulacijo kapitala in bogatenje v jedru.

Še mnogo večje neenakosti med bogatimi in revnimi svetovnimi regijami pa se kažejo pri premoženjskih neenakostih (Slika 2). Medtem ko je imel v letu 2021 povprečni prebivalec Evrope v lasti 230 %, Severne Amerike pa 390 % povprečnega globalnega premoženja, je imel povprečni prebivalec Latinske Amerike v lasti 51 %, Južne in jugovzhodne Azije 40 % ter podsaharske Afrike 17 % povprečnega globalnega premoženja.

Slika 2: Povprečno premoženje v posameznih regijah kot delež povprečnega premoženja na globalni ravni (leto 2021). Premoženje posameznika je opredeljeno kot vsota finančnega in nefinančnega premoženja, ki ga ima posameznik v lasti, zmanjšanega za vrednost morebitnih dolgov (vir: Chancel idr., 2022).

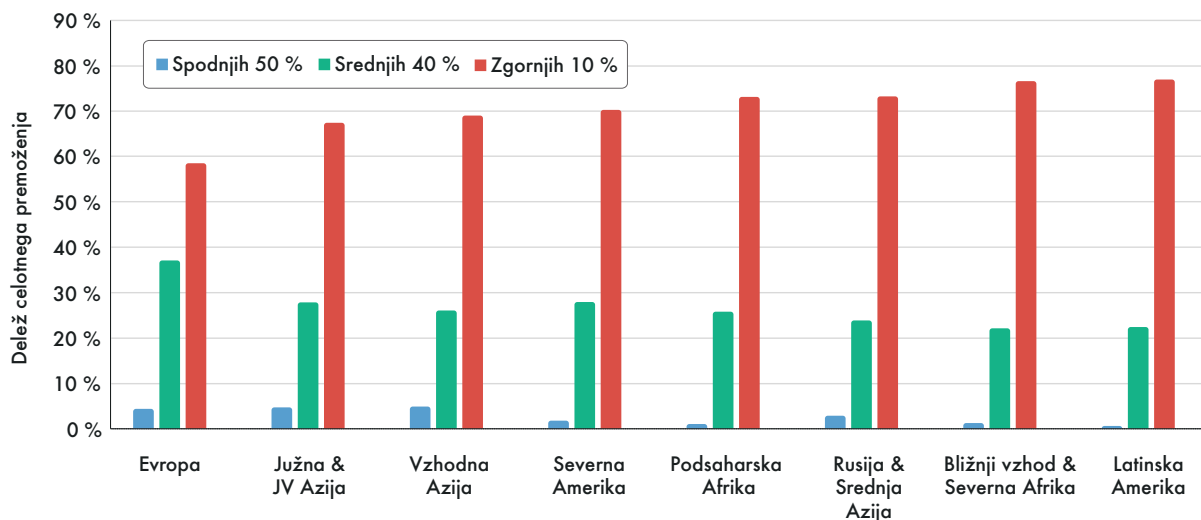

Priča smo torej ekstremnim ravnem ekonomskih neenakosti med svetovnimi regijami, četudi so se v zadnjih nekaj desetletjih te neenakosti – zlasti zaradi silovitega razvoja Kitajske in dviga življenjskega standarda tamkajšnjih množic – prvič po dvesto letih vztrajne rasti nekoliko zmanjšale (Chancel idr., 2022). Vendar pa predstavljene povprečne vrednosti prikrivajo prav tako ekstremne ravni neenakosti in razredne odnose znotraj držav, čemur se bomo posvetili v nadaljevanju.

NEENAKOSTI ZNOTRAJ DRŽAV

Potem ko so se ekonomske enakosti znotraj držav nekaj desetletij zmanjševale, so se z neoliberalnim obratom v svetovni gospodarski ureditvi v začetku 1980ih let prejšnjega stoletja v večini svetovnih držav začele izrazito povečevati. Po ugotovitvah Chancela in drugih (2022) so tako danes neenakosti znotraj držav še bistveno večje od že tako velikih neenakosti med svetovnimi državami oz. regijami ter na tako visoki ravni, kot so bile na začetku 20. stoletja.

Na Sliki 3 so prikazane premoženjske neenakosti med prebivalstvom po posameznih svetovnih regijah v letu 2021. Podatki pričajo o tem, da so ekstremne ravni premoženjskih neenakosti med prebivalstvom prisotne prav v vseh svetovnih regijah. Navkljub določenim razlikam ima 10 % najpremožnejših povsod po svetu v lasti približno 60–80 % vsega zasebnega premoženja (pri čemer je treba ponovno poudariti, da je to močno skoncentrirano na samem vrhu te skupine, kamor spadajo največji lastniki kapitala), medtem ko ga revnejša polovica prebivalstva ne glede na regijo nima v lasti skoraj skoraj nič (manj kot 5 %).

Slika 3: Porazdelitev zasebnega premoženja med prebivalstvom v posameznih svetovnih regijah v letu 2021. Premoženje posameznika je opredeljeno kot vsota finančnega in nefinančnega premoženja, ki ga ima posameznik v lasti, zmanjšanega za vrednost morebitnih dolgov (vir: Chancel idr., 2022).

Neoliberalni obrat – za katerega so med drugim značilni obsežna privatizacija javnega premoženja, deregulacija kapitalskih trgov, zmanjšanje državnih posegov v gospodarstvo ter na področje razvoja in socialnega varstva, nove oblike discipliniranja delovne sile in rast finančnih institucij – se seveda ni zgodil sam od sebe. Sprožili so ga vladajoči razredi v Zahodni Evropi in Združenih državah Amerike kot odziv na **strukturno krizo kapitalizma** v 60ih in 70ih letih prejšnjega stoletja. Takrat je namreč profitabilnost kapitala močno padla, dohodki in premoženje vladajočih razredov so bili močno načeti, delavski boj pa silovit. V ZDA je denimo delež skupnega

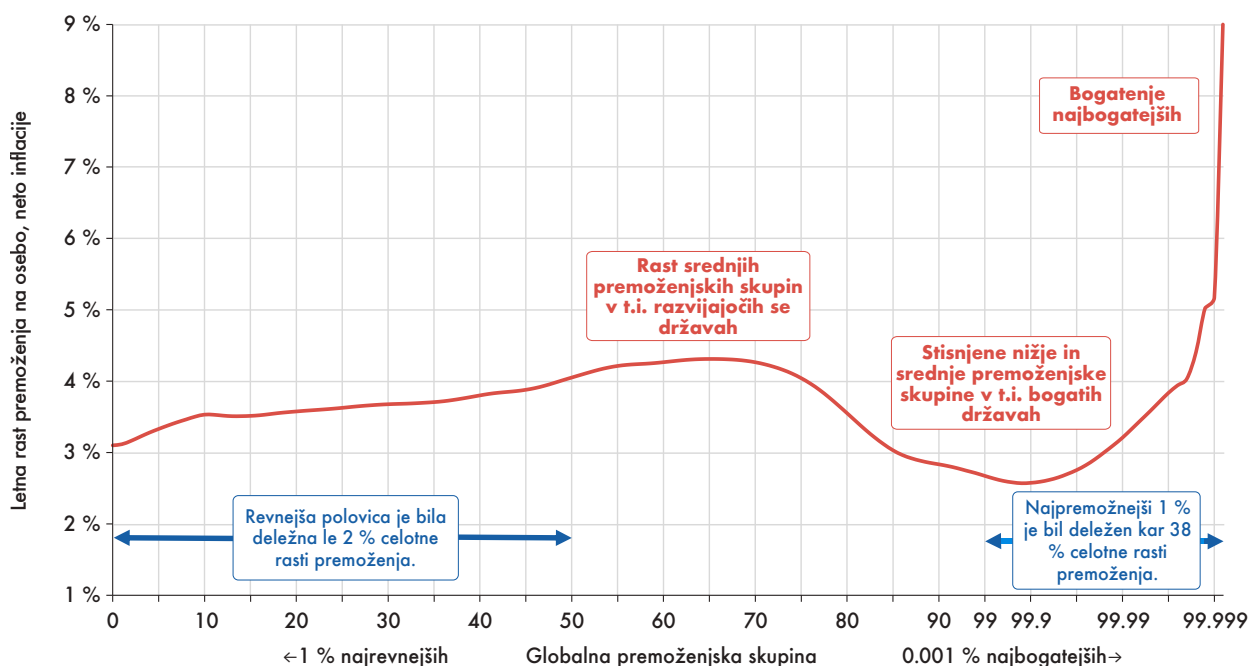
bogastva v rokah enega odstotka najbogatejših gospodinjstev med letoma 1965 in 1975 padel s približno 37 % na komaj nekaj več kot 20 %, konec 70-ih let pa je začel skokovito naraščati in se v dobrem desetletju povzpел na še višjo vrednost kot pred padcem, na nekaj manj kot 40 % skupnega bogastva (Dumenil in Levy, 2003).

Del tega procesa, ki se bo ob odsotnosti radikalnih sprememb v razmerjih moči med kapitalom in delavstvom v prid slednjega še naprej nadaljeval, je torej silovita koncentracija zasebnega premoženja na eni ter razgradnja javnega premoženja na drugi strani. Tema trendoma se bomo posvetili v naslednjem poglavju.

2.2.

Ekstremna koncentracija zasebnega in siromašenje javnega premoženja

Vrednost zasebnega premoženja je v zadnjih desetletjih močno narasla, pri čemer pa je bila ta rast izrazito neenakomerno porazdeljena. Po podatkih Laboratorija za svetovno neenakost, ki so prikazani na Sliki 4, se je med letoma 1995 in 2021 premoženje 50 najbogatejših ljudi na svetu povečevalo za kar 9 % na leto, premoženje 500 najbogatejših pa za 7 % na leto, kar je bistveno več od povprečne rasti, ki je znašala 3,2 % na leto. V tem obdobju si je 1 % najbogatejših prilastil kar 38 % vsega novo ustvarjenega svetovnega bogastva, medtem ko je bila revnejša polovica svetovnega prebivalstva deležna le 2 % vsega dodatnega bogastva.⁹

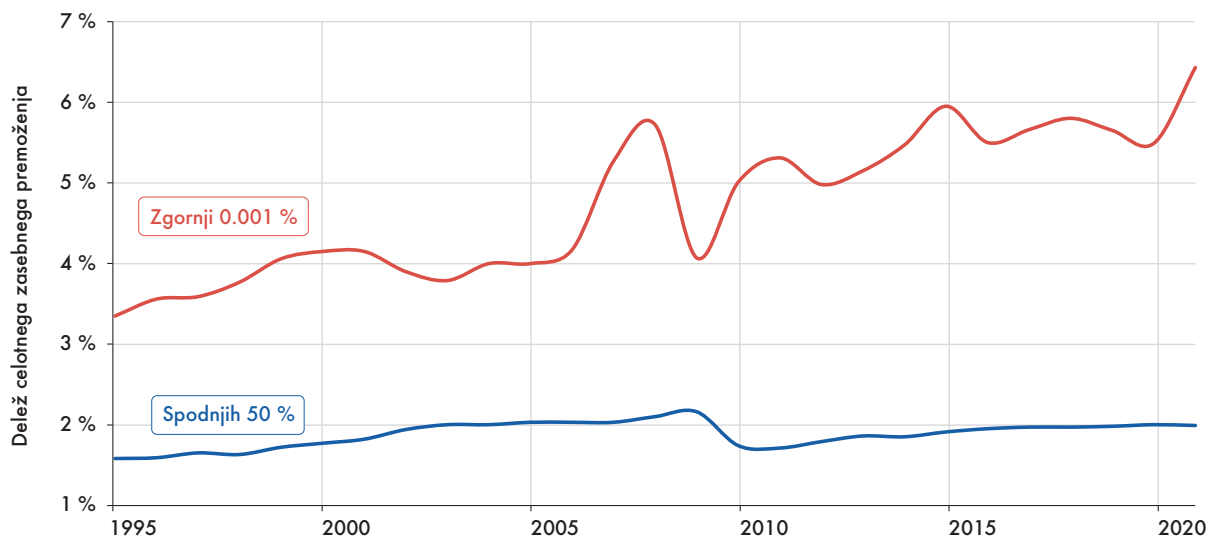
Slika 4: Povprečna stopnja realne rasti premoženja osebe v posameznem premoženjskem percentilu v obdobju 1995–2021. Svetovno prebivalstvo je razvrščeno v premoženjske skupine po naraščajoči vrednosti premoženja (vir: Chancel idr., 2022).

Vzorec na vrhu je torej jasen: bolj kot so posamezniki premožni, večja je rast njihovega premoženja. Med letoma 1995 in 2021 je 0,001 % prebivalstva (51.700 posameznikov) svoj delež svetovnega premoženja več kot podvojilo in je imelo leta 2021 v lasti 6,4 % svetovnega premoženja. Na drugi strani pa je imela manj premožna polovica odraslega svetovnega prebivalstva (2,6 milijarde ljudi) le 2 % svetovnega premoženja, kar je prikazano na Sliki 5.

⁹ Iz grafa je razvidna tudi relativno nizka rast premoženja srednje premožnih 40 % svetovnega prebivalstva, kar ustreza »stisnjenim« nižjim in srednjim ekonomskim razredom v bogatih industrializiranih državah, ki so bili v zadnjih nekaj desetletjih v veliki meri odrezani od gospodarske rasti v svojih državah. Rast t. i. srednjega razreda v razvijajočem se svetu pa je zlasti posledica zmanjšanja ravni revščine na Kitajskem (Chancel idr., 2022).

Pandemija bolezni COVID-19 je premoženjske neenakosti še dodatno zaostila. V tem obdobju je prišlo do največje rasti premoženja svetovnih milijarderjev v zgodovini. V povprečju se je njihovo premoženje povečalo za 2,7 milijarde dolarjev na dan. Najbogatejši odstotek ljudi si je od leta 2020 prilastil skoraj dve tretjini (63 %) vsega novo ustvarjenega premoženja (Christensen idr., 2023), medtem ko je pet najpremožnejših Zemljanov od leta 2020 svoje premoženje več kot podvojilo. Če bi vsak od njih porabil milijon ameriških dolarjev premoženja na dan, bi njihovo skupno premoženje porabili v 476 letih. Največje korporacije (med drugim tudi fosilni giganti) so v tem obdobju beležile zgodovinske dobičke in bogatim delničarjem razdelile ogromna izplačila, medtem ko so se za več sto milijonov ljudi po svetu realne plače zmanjšale in finančne stiske poglobile (Riddell, 2024).

Najnovejša raziskava Mednarodne organizacije za delo (ILO) razkriva, da se je med letoma 2019 in 2022 delež svetovnega dohodka iz dela zmanjšal za 0,6 odstotne točke na 52,3 % celotnega dohodka, kar pomeni, da **si skoraj polovico svetovnega dohodka prilasti kapital**. Gre sicer za stopnjevanje dolgoročnega padajočega trenda, ki v absolutnem smislu pomeni ogromen padec skupnega dohodka iz dela. Če bi delež dohodka iz dela ostal na ravni iz leta 2004, bi delavstvo samo v letu 2024 skupaj zaslužilo dodatnih 2,4 bilijona ameriških dolarjev (Gomis idr., 2024).

Slika 5: Primerjava deležev svetovnega zasebnega premoženja med manj premožno polovico svetovnega prebivalstva in peščico (0,001 %) najpremožnejših v obdobju 1995–2021 (vir: Chancel idr., 2021).

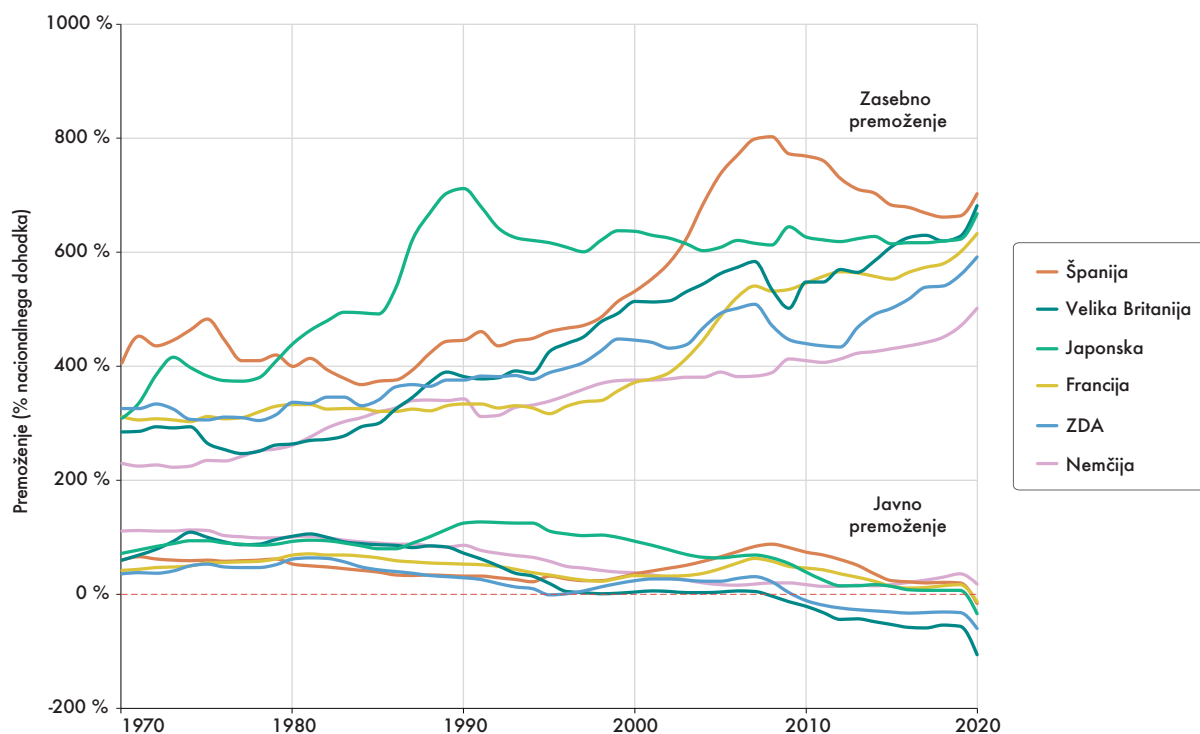
Medtem ko se je zasebno premoženje kopičilo v žepih peščice, je javno premoženje¹⁰ v zadnjih desetletjih postopoma kopnelo. Na Sliki 6 lahko opazujemo trend močne rasti zasebnega premoženja in na drugi strani **siromašenja javnega premoženja** v t. i. bogatih državah¹¹ v obdobju neoliberalne ofenzive. Delež neto javnega premoženja v celotnem premoženju je danes v teh državah blizu nič ali celo negativen, kar pomeni, da zasebni akterji nadzorujejo in upravljajo s praktično celotnim premoženjem. Z drugimi besedami to pomeni,

»Medtem ko se je zasebno premoženje kopičilo v žepih peščice, je javno premoženje v zadnjih desetletjih postopoma kopnelo.«

¹⁰ Javno premoženje je opredeljeno kot seštevek vsega finančnega (npr. stanovanjski skladi, pokojninski skladi, podjetja) in nefinančnega premoženja (bolnišnice, šole, železnice, javna stanovanja, proizvodna sredstva itd.) v državni lasti, zmanjšane za vrednost javnega dolga.

¹¹ Trend rasti zasebnega in upada javnega premoženja je prisoten tudi drugod po svetu, le da je večinoma nekoliko počasnejši (Chancel idr., 2022).

da bi države za odplačilo svojega dolga morale prodati celotno javno premoženje (bolnišnice, stanovanja, železnice, podjetja itd.), ki ga nato ne bi bilo več nič. Ta trend se je med krizo pandemije COVID-19 še poslabšal, saj so si vlade v tem obdobju izposodile velike vsote denarja od zasebnega finančnega sektorja. Gre za izjemno skrb vzbujujoč trend, saj se s kopnenjem javnega neto premoženja močno zmanjšuje zmožnost držav, da posredujejo v gospodarstvu, zmanjšujejo ekonomske neenakosti ter rešujejo ključne družbene probleme, kot je podnebna kriza.

Slika 6: Primerjava deležev javnega premoženja in zasebnega premoženja v celotnem nacionalnem dohodku za sedem bogatih držav v obdobju 1970–2020. Javno premoženje vključuje vso finančno in nefinančno premoženje v lasti države, zmanjšano za javni dolg. Zasebno premoženje vključuje vsa finančna in nefinančna sredstva, zmanjšana za vrednost morebitnih dolgov, ki jih ima posamezniki (vir: Chancel idr., 2022).

Ekstremna rast in koncentracija zasebnega premoženja ter siromašenje javnega premoženja, kot dve plati istega kovanca, kažeta na jasen vzorec. V svetu je vse več bogastva, a je to vse bolj koncentrirano v žepih peščice in ne prispeva k povečevanju družbene blaginje. A bistveno je razumeti mehanizme, ki te trende narekujejo. Temu se bomo posvetili v naslednjem poglavju.

2.3.

Sestava zasebnega premoženja in mehanizmi bogatenja

Razlika med bogatimi in manj premožnimi posamezniki ni le v velikosti, ampak tudi v vrsti premoženja.

Najmanj premožni zaradi dolgov pogosto sploh nimajo pozitivnega neto premoženja, sicer pa imajo v lasti predvsem gotovino ali bančne vloge (depozite). Poleg tega imajo lahko posamezniki na dnu porazdelitve premoženja v lasti nepremičninska sredstva (hiša, zemljišče...), vendar je tržna vrednost teh sredstev običajno majhna. Srednje premožni imajo običajno v lasti bančne vloge in nepremičnine, ki predstavljajo večino njihovega premoženja. Prav tako imajo lahko delnice in obveznice, pogosto v obliki pokojninskega varčevanja, vendar te predstavljajo razmeroma majhen delež njihovega premoženja (Chancel idr., 2022). Hkrati je ta oblika premoženja za omenjene lastnike pogosto oblika varčevanja, najpogosteje za starost, torej je njen namen pretvorba v življenjske potrebščine.

Posamezniki iz bogatih držav v najvišjem premoženjskem decilu imajo v lasti velik delež poslovnih sredstev (5–10 %), nepremičninskih sredstev (30–40 %) in finančnih sredstev (40–60 %). Bolj kot se premikamo proti samemu vrhu, torej bolj kot so posamezniki premožni, večji je delež finančnega premoženja (zasebni kapital, delnice, obveznice in druge oblike naložb) v njihovem portfelju. V državah, kot sta Francija in ZDA, lahko npr. ta delež v najvišjih skupinah doseže 90–95 % vsega premoženja (Chancel idr., 2022). Zgornji odstotek najpremožnejših v svetu ima v lasti 43 % vsega finančnega premoženja, v Evropi denimo 47 % (Riddell idr., 2024). Smoter večine tega premoženja so naložbe, ki prinesejo donos. Namen teh sredstev je torej povečevanje, »samooplemenjenje« premoženja.

Zelo majhna skupina ljudi si torej lasti večino kapitala – v obliki produkcijskih sredstev (tovarne, stroji, oprema, zemlja, surovine itd.) ali finančnih virov – in tako **odloča o tem, kaj, kako, koliko in za koga se bo proizvajalo**, s čimer določa družbeni produkt,¹² hkrati pa usmerja potrošnjo tega produkta.

EKONOMSKI MEHANIZMI BOGATENJA

Kot smo že pokazali zgoraj, se neenakost premoženja in dohodkov v kapitalističnih gospodarstvih povečuje, saj se kapital kopiči in koncentrira v rokah lastnikov kapitala. Slednji prejema dohodek, ki si ga prisvaja kapital (npr. v obliki dividend, obresti, kapitalskih dobičkov, najemnin ipd.), in odločajo o tem, kako in kje bo ta kapital naložen. Samo peščica najpremožnejših, največjih lastnikov kapitala, upravlja z večino produkcijskih sredstev in odloča o tem, kaj in kako se bo proizvajalo. Kapital pri naložbah vodi profitni motiv, torej iskanje možnosti za doseganje čim višjih donosov na vložena sredstva. Ker individualni kapitali obstajajo v konkurenčnih odnosih in so zato za obstanek na trgu strukturno primorani maksimirati profite, se slednji akumulirajo.

¹² Vsi proizvodi (vključno s storitvami), ki jih določena družba v določenem obdobju ustvari.

Lahko torej vidimo, da **smoter kapitalistične produkcije ni zadovoljevanje družbenih potreb**, temveč produkcija profita, zavoljo produkcije še več profita (Thier, 2018).

Dve sestavini te produkcije sta človeško delo in naravni viri v različnih oblikah, bolj ali manj predelanih v prejšnjih delovnih procesih (surovine, stroji, stavbe ...). Poenostavljeno rečeno akumulacija kapitala poteka na račun dela in narave. Slednjo kapital dojema kot brezplačni vir bogastva, na področju dela pa vedno išče najcenejšo delovno silo oziroma si prizadeva za njeno pocenitev. To lahko pomeni nižanje oz. zadrževanje rasti plačila za delo, podaljševanje delovnega časa ali povečevanje intenzivnosti dela (Thier, 2018).

To kratko analizo lahko povzamemo z enim stavkom: **kapital s svojo proizvodnjo profita ustvarja tudi družbeno in okoljsko krizo.**

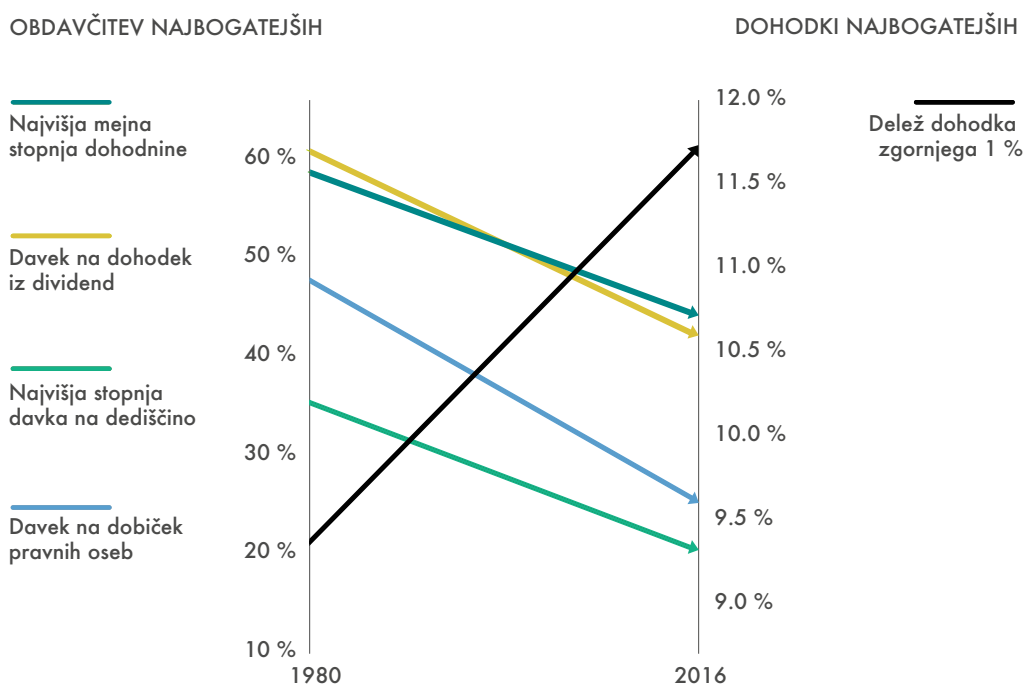
Neenakost je nujna posledica vseh razrednih družb. V vsaki družbi, v kateri si del prebivalstva (vladajoči razred) prisvaja presežno delo drugega dela prebivalstva (izkoriščani razred), se bogastvo steka v roke prvih, drugi pa v primerjavi z njimi (vsaj relativno) izgubljajo. Neenakost premoženja se je v zadnjih desetletjih povečala predvsem zaradi večje koncentracije in centralizacije kapitala. Resnična koncentracija premoženja se odraža v tem, da veliki kapital nadzira naložbene, zaposlitvene in finančne odločitve sveta. Po podatkih Švicarskega zveznega inštituta za tehnologijo dominantno jedro 147 podjetij skozi medsebojne deleže nadzira 40 % svetovnega premoženja, skupno 737 podjetij pa nadzira 80 % vsega premoženja (Roberts, 2020).

POLITIČNI MEHANIZMI BOGATENJA

Da bi v celoti razumeli dinamiko povečevanja oziroma zmanjševanja neenakosti, poleg ekonomske potrebujemo tudi politično perspektivo. Med družbenimi razredi potekajo **boji za razdelitev družbenega produkta**. Za pojasnitev povečevanja dohodkovne in premoženjske neenakosti v zadnjih desetletjih je bistvena že omenjena besedna zveza »neoliberalni obrat«. Z njim lahko označimo prelomno spremembo razmerja moči med kapitalom in delom, ki se je konec 70ih let prejšnjega stoletja pričelo močno obračati v korist kapitala. Sindikati, delavske organizacije, ki so se zavzemale, da bi večji delež družbenega produkta pripadel delavstvu, so bile razbite oz. paralizirane, njihova moč se je močno zmanjšala (Dumenil in Levy, 2003). To se med drugim odraža v že omenjenem padajočem deležu svetovnega dohodka iz dela od 80-ih let naprej, ki je do danes padel za približno 6 odstotnih točk in znaša samo še okoli 52 % (Gomis idr., 2024). Kot smo že zapisali, to pomeni, da si danes polovico celotnega svetovnega dohodka oz. ustvarjene vrednosti prilasti kapital.

Drugi bistven vidik, ki izhaja iz prvega – čeprav ima z vidika neenakosti morda še večji učinek – so **spremembe v davčni politiki**. Ta je ključni način redistribucije družbenega produkta. V obdobju neoliberalnega obrata so se davčne stopnje za kapital in premožne posameznike znižale, povečali pa so se regresivni davki (denimo DDV), ki jih sorazmerno več plačujejo manj premožni. Na Sliki 7 lahko opazujemo velikanski padec stopenj različnih oblik davkov na kapital in najpremožnejše v državah OECD od 80ih let dalje ter s tem sovpadajočo rast dohodkov na vrhu. V povprečju so se stopnje obdavčitve najvišjih dohodkov, dohodkov iz kapitala in dediščine, v tem obdobju zmanjšale za več kot 10 odstotnih točk, davek na dobiček pa za 20 odstotnih točk, s čimer se je skoraj prepolovil. Za koga bo morda presenetljivo dejstvo, da je denimo v ZDA v 50-ih in 60-ih letih prejšnjega stoletja stopnja davka na dobiček znašala več kot 50 %, da je bila do leta 1975 stopnja davka na dediščino 77-odstotna

ter da je še leta 1980 najvišja mejna stopnja dohodnine znašala 70 % in nato v desetih letih padla na 33 % (Christensen idr., 2023). Skratka, v obdobju neoliberalnega obrata je v sistemu redistribucije družbenega produkta prišlo do velike spremembe v korist najbogatejših in v škodo večine.

Slika 7: Padajoče davčne stopnje za kapital in najbogatejše ter rast deleža dohodka najbogatejših v državah OECD v obdobju 1980–2016 (vir: Christensen idr., 2023).

Dokler lastniška struktura premoženja v družbi ostaja nespremenjena, bodo ostali enaki tudi gospodarski in politični centri moči, ki sprejemajo ključne odločitve. Ti centri moči bodo še naprej usmerjali razvoj politik in rešitev za družbene in okoljske krize, pogosto v skladu s svojimi interesi in profitnimi cilji (glej poglavje 3.4). To pomeni, da bodo odločitve, ki bi morale obravnavati širok spekter družbenih in okoljskih izzivov, praviloma oblikovane tako, da ohranjajo obstoječe razmere in interese, namesto da bi spodbujale pravične in trajnostne spremembe. Resnične napredke v obvladovanju teh kriz bo nemogoče doseči brez radikalnih sprememb razmerij moči v družbi in temeljitega prevrata lastništva produkcijskih sredstev. To tezo bomo skušali dodatno podkrepiti v naslednjem poglavju, v katerem se bomo posvetili povezavi med ekonomskimi neenakostmi in največjo svetovno krizo 21. stoletja – podnebno krizo.

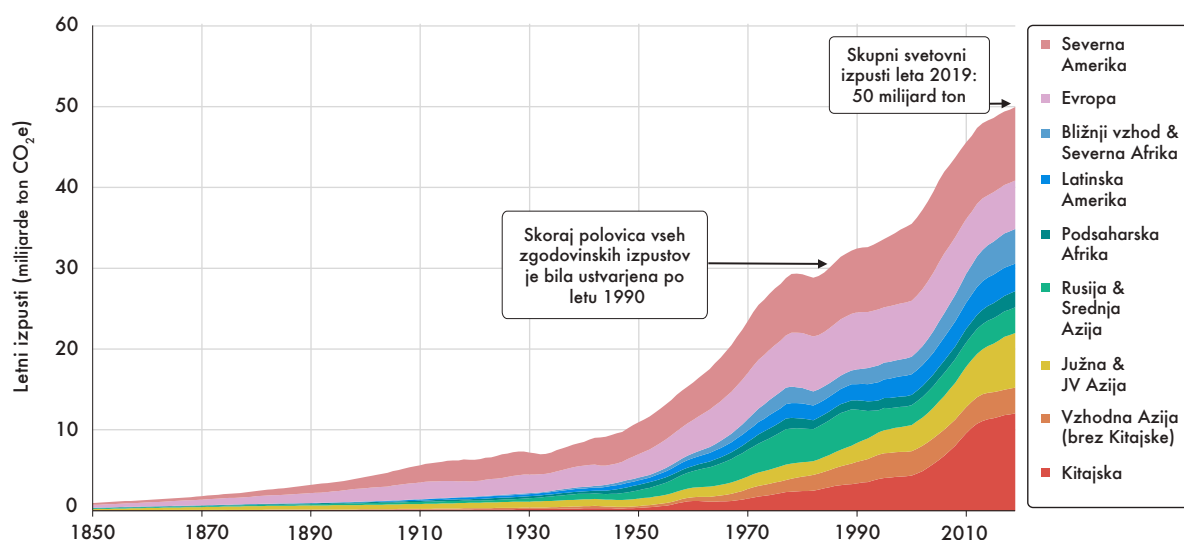

3.

POVEZAVA MED EKONOMSKIMI NEENAKOSTMI IN PODNEBNO KRIZO

Podnebna kriza je posledica kopičenja toplogrednih plinov v atmosferi – h globalnemu segrevanju prispevajo vsi do zdaj nakopičeni izpusti. Svetovne emisije toplogrednih plinov naraščajo skoraj neprekinjeno od začetka industrijske revolucije dalje. Kot lahko vidimo na Sliki 8, je bila leta 1850 v ozračje izpuščena 1 milijarda ton izpustov ekvivalenta CO₂ (v nadaljevanju CO₂e),¹³ medtem ko je leta 2019 skupna letna količina izpustov znašala kar 50 milijard ton. Skoraj polovica vseh izpustov v tem obdobju je bila ustvarjena po letu 1990, ko je bilo izdano prvo poročilo Medvladnega odbora za podnebne spremembe (IPCC), ki je opozorilo na nevarnost podnebnih sprememb in njihovih posledic (Chancel idr., 2022).

V tem poglavju bomo utemeljili povezavo med v prejšnjem poglavju obravnavanimi strukturnimi ekonomskimi neenakostmi ter podnebno krizo in njenim povsem neuspešnim reševanjem v zadnjih dobrih treh desetletjih. Začeli bomo z zgodovinskimi emisijskimi neenakostmi med svetovnimi regijami in nadaljevali z aktualnimi ogljičnimi neenakostmi med svetovnim prebivalstvom glede na ekonomski položaj – torej z razrednim značajem podnebne krize.

Slika 8: Letni izpusti toplogrednih plinov po svetovnih regijah, 1850–2019. Izpusti po letu 1990 temeljijo na metodi izpustov na osnovi porabe (angl. *consumption-based emissions*), kar pomeni, da so izpustom, ki nastanejo znotraj določene države, prišteti izpusti iz uvoženega blaga in storitev in odšteti izpusti iz izvoženega blaga in storitev (vir: Chancel idr., 2022).

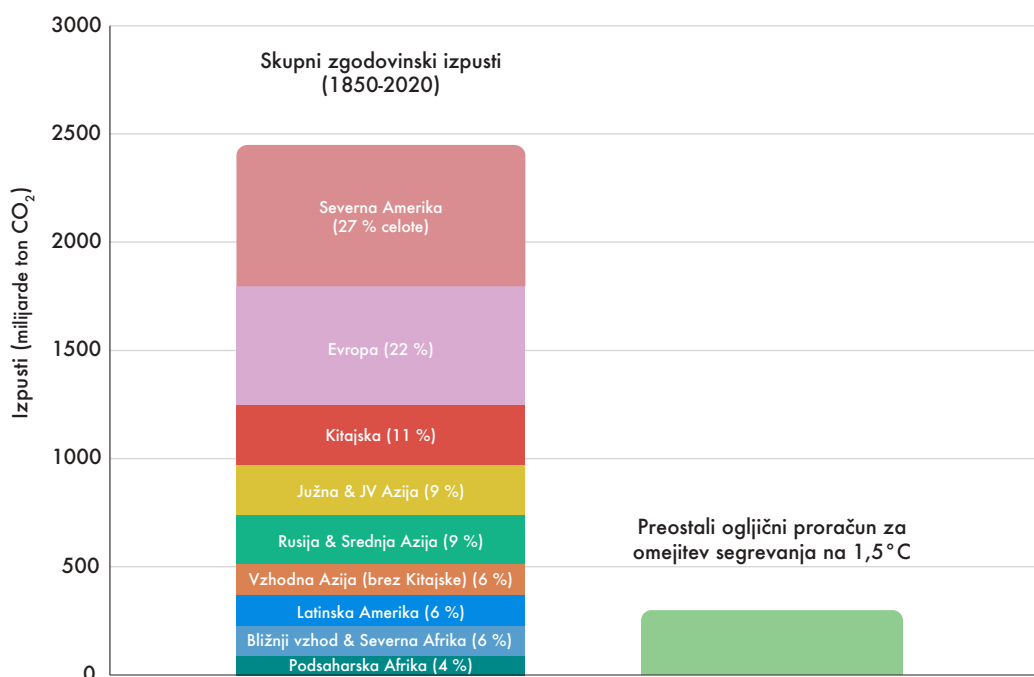
¹³ H globalnemu segrevanju poleg ogljikovega dioksida (CO₂) prispevajo tudi drugi toplogredni plini, kot so metan (CH₄) in dušikovi oksidi (NO_x), vendar so ti prispevki različni. Ena tona metana je enakovredna 30 tonam CO₂, ena tona dušikovega oksida pa 280 tonam CO₂ (Chancel idr., 2022). Ekvivalent CO₂ (CO₂e) poleg ogljikovega dioksida upošteva tudi ostale toplogredne pline.

3.1.

Zgodovinske neenakosti v izpustih med svetovnimi regijami

Neenak razvoj med svetovnimi regijami kot strukturna značilnost svetovnega kapitalističnega sistema (glej poglavje 2.1) se odraža tudi v izrazito neenaki porazdelitvi zgodovinskih emisij toplogrednih plinov in s tem neenaki odgovornosti za podnebno krizo, na kar opozarjajo gibanja za podnebno pravičnost po svetu.

Kot lahko vidimo na levem delu Slike 9, so **glavnino zgodovinskih izpustov prispevale države globalnega severa**. Evropa (22 %) in Severna Amerika (27 %) sta skupaj prispevali približno polovico vseh izpustov, čeprav v teh delih sveta živi zgolj desetina svetovnega prebivalstva. Na drugi strani pa so na primer Južna in Jugovzhodna Azija, Latinska Amerika in podsaharska Afrika skupaj prispevale manj kot petino izpustov, čeprav živi v njih skupaj več kot polovica svetovnega prebivalstva. Kitajska, ki je dom približno petini svetovnega prebivalstva, je prispevala dobrih 10 % emisij (Chancel idr., 2022). Po ugotovitvah Hickela so bile države globalnega severa do leta 2015 skupaj odgovorne za 92 % vseh *presežnih izpustov*¹⁴ CO₂ v ozračju (Hickel, 2020; za novejša podatke glej tudi Fanning in Hickel, 2023).

Slika 9: Porazdelitev vseh zgodovinskih izpustov po regijah (1850–2020) in ogljični proračun za omejitve rasti globalne temperature na 1,5 °C. Zgodovinski izpusti po regijah (levi stolpec) po letu 1990 temeljijo na metodi izpustov na osnovi porabe. Razpoložljivi ogljični proračun (desni stolpec) za omejitve rasti globalne povprečne temperature na 1,5 °C z 83-odstotno verjetnostjo temelji na podatkih iz poročila IPCC AR6 (vir: Chancel idr., 2022).

¹⁴ Gre za izpuste, ki presegajo pravično količino izpustov posamezne države za omejitve skupnih svetovnih izpustov na varno planetarno mejo 350 ppm akumuliranega CO₂ v ozračju. Izhodišče za razdelitev pravičnih zgodovinskih deležev izpustov med svetovno prebivalstvo oziroma države je, da je vsem prebivalcem sveta omogočen enakovreden dostop do atmosfere oz. enaka količina izpustov znotraj planetarnih omejitev (Hickel, 2020).

Zgodovinska porazdelitev izpustov med regijami je na Sliki 9 primerjana z globalnim ogljičnim proračunom – tj. količino emisij, ki jih še lahko izpustimo v ozračje – za omejitev globalnega segrevanja na še varno¹⁵ mejo 1,5° C glede na predindustrijsko dobo. Za preprečitev podnebnega zloma je torej na globalni ravni na voljo le še zelo malo izpustov,¹⁶ nič od razpoložljivega ogljičnega proračuna pa ne pripada državam globalnega severa, ki že sedaj bistveno – ene bolj, druge manj – presegajo svoj pravični delež skupnih izpustov ter imajo podnebni dolg do držav globalnega juga (Fanning in Hickel, 2023). Vendar pa se to ne odraža v podnebnih ciljih, še manj pa v politikah držav globalnega severa (ZDA, Kanade, Velike Britanije, Avstralije, Evropske unije itd.), ki so močno oddaljene od pravičnega prispevka k zmanjšanju izpustov tega dela sveta glede na zgodovinsko odgovornost za podnebno krizo.

Neenak razvoj in s tem izrazito neenaka porazdelitev zgodovinskih izpustov med svetovnimi regijami se tudi danes odraža v velikih razlikah med regijami v povprečnem ogljičnem odtisu na prebivalca. Medtem ko je leta 2019 ta v Severni Ameriki znašal približno 21 ton in v Evropi (ter Sloveniji) 10 ton CO₂e na prebivalca, je v Latinski Ameriki znašal približno 5 ton, v Južni in jugovzhodni Aziji 2,5 tone in v podsaharski Afriki 1,5 tone CO₂e na prebivalca. Na globalni ravni bi vzdržen ogljični odtis na prebivalca za doseganje cilja omejitve segrevanja na 1,5° C med letoma 2021 in 2050 znašal 1,9 tone CO₂e na leto (Chancel, 2021).

Vidik ogljičnih neenakosti med državami je vsekakor pomemben, vendar zakriva ogljične neenakosti med prebivalci znotraj držav glede na njihov ekonomski položaj. Zakriva torej bistven vidik analize vzrokov za podnebno krizo in njeno neuspešno reševanje – razredno delitev na svetovni ravni. Temu vidiku se bomo posvetili v naslednjih poglavjih.

---

15 Raziskave o prelomnih točkah, katerih sprožitev bi povzročila nepovratne spremembe v podnebnem sistemu, sicer to opredelitev postavljajo pod vprašaj. Kažejo namreč, da obstaja velika verjetnost za sprožitev več prelomnih točk že pri dosedanjem dvigu globalne povprečne temperature za približno 1,1° C v primerjavi s predindustrijsko dobo (McKay, D. I. A. idr., 2022).

16 Po zadnjih podatkih je razpoložljiv ogljični proračun še bistveno manjši in naj bi ga glede na trenutne zelo visoke letne ravni svetovnih izpustov porabili že v tem desetletju (Forster, P. M. idr., 2023).

3.2.

Ogljične neenakosti med posamezniki v svetu glede na ekonomski položaj

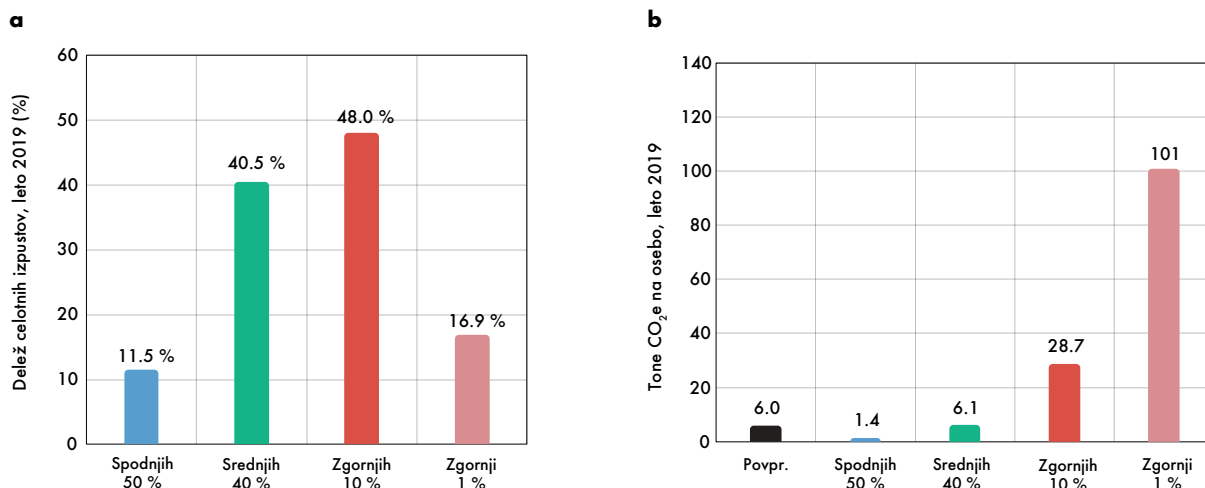
Podnebna kriza je izrazito razredno vprašanje. O tem pričajo številne v zadnjem desetletju objavljene raziskave in poročila, ki kažejo na **ekstremne ravni ogljičnih neenakosti** med posamezniki glede na njihov dohodek in (v nekaterih primerih) premoženje (Chancel, 2022; Khalfan idr., 2023; Kartha idr., 2020; Kenner, 2019; Ivanova in Wood, 2020; Oswald idr., 2020 itd.). Emisije so močno skoncentrirane na vrhu globalne porazdelitve bogastva.

Po podatkih Chancela, ki so predstavljeni na Sliki 10.a, je v letu 2019 revnejša polovica svetovnega prebivalstva skupaj prispevala zgolj 12 % emisij, medtem ko je bilo najbogatejših 10 % prebivalstva odgovornih za približno polovico vseh ustvarjenih emisij. Zgolj 1 % najbogatejših je prispeval kar 17 % vseh emisij, kar je več kot revnejša polovica svetovnega prebivalstva skupaj (Chancel, 2022). Še več, po podatkih najnovejše študije organizacije Oxfam in Stockholmskega okoljskega inštituta je najbogatejši odstotek ljudi (77 milijonov) neposredno odgovoren za toliko emisij kot manj premožni dve tretjini svetovnega prebivalstva skupaj (5 milijard ljudi) (Oxfam, 2023). Za ta družbeni razred, ki se mu bomo posebej posvetili v naslednjih poglavjih, se je uveljavila skovanka **onesnaževalna elita**.

Ti podatki so še bolj povedni, ko so predstavljeni v smislu povprečnega ogljičnega odtisa na osebo znotraj posamezne skupine, kar je prikazano na Sliki 10.b. V letu 2019 je globalni povprečni ogljični odtis na osebo znašal 6 ton ekvivalenta CO₂, kar je nekaj več kot 3-kratnik vzdržnega ogljičnega odtisa za omejitev globalnega segrevanja na 1,5 °C, ki znaša 1,9 tone CO₂e.¹⁷ Medtem ko je povprečna oseba iz revnejše polovice svetovnega prebivalstva prispevala le 1,4 tone emisij, je bila povprečna oseba iz skupine najbogatejših 10 % prebivalstva odgovorna za skoraj 29 ton, povprečna oseba iz zgornjega odstotka najbogatejših pa za več kot 100 ton CO₂e (Chancel, 2022). Gre za več kot 50-kratnik vzdržnega ogljičnega odtisa in ekvivalent 50 povratnih čezoceanskih letov iz Londona v New York. V naslednjem poglavju se bomo posvetili vprašanju, od kod izvirajo ekstremne vrednosti izpustov najpremožnejših posameznikov v svetu, ki so lahko – kot bomo videli – še bistveno večje.

»Najbogatejši 1 % (77 milijonov ljudi) je neposredno odgovoren za toliko emisij kot manj premožni dve tretjini svetovnega prebivalstva skupaj (5 milijard ljudi).«

¹⁷ Gre za enakomerno razporeditev razpoložljivega ogljičnega proračuna (vključno z drugimi toplogrednimi plini) za omejitev globalnega segrevanja na 1,5 °C (z 83-odstotno verjetnostjo), predstavljenega v zadnjem poročilu IPCC (AR6), med svetovno prebivalstvo.

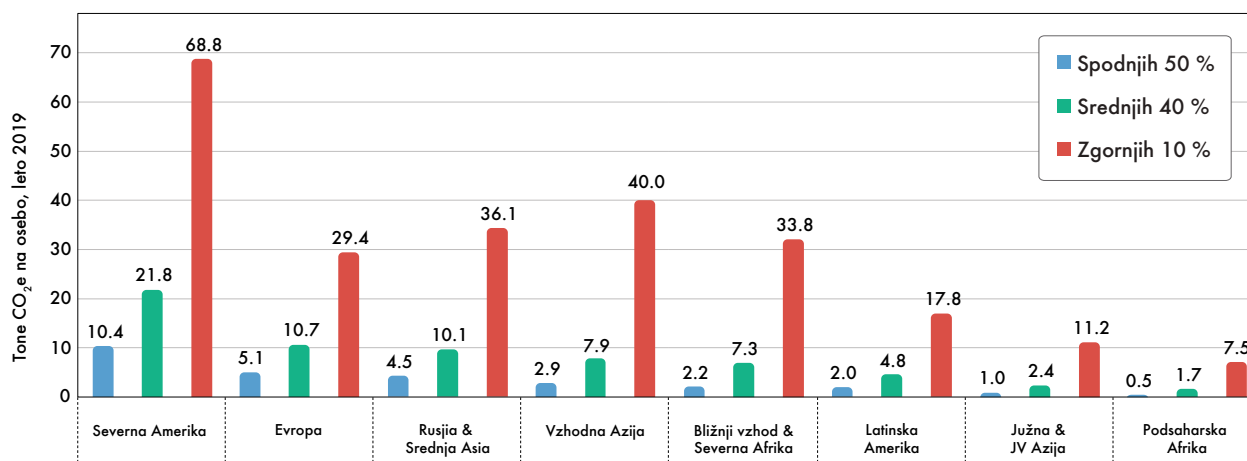

Slika 10: Ogljične neenakosti med posamezniki v svetu glede na ekonomski položaj v letu 2019. Izpusti posameznika vključujejo izpuste iz zasebne potrošnje, zasebnih naložb ter javne potrošnje. Poleg izpustov CO₂ so upoštevani tudi drugi toplogredni plini. Podatki o porazdelitvi dohodkov in premoženja so pridobljeni iz podatkovne baze WID (vir: Chancel, 2022).

Kakšen pa je bil razvoj ogljičnih neenakosti v zadnjih desetletjih? Kot že rečeno, so se od leta 1990, ko je bilo objavljeno prvo poročilo IPCC o vplivih podnebnih sprememb, skupni svetovni izpusti toplogrednih plinov podvojili. A ta rast svetovnih izpustov je bila v svetu razporejena izrazito neenakomerno glede na ekonomski položaj prebivalcev bogastvo. Že tako velike neenakosti na področju ogljičnih izpustov so se v tem obdobju še povečale zaradi močne rasti izpustov na vrhu porazdelitve bogastva (Chancel, 2022; Khalfan idr., 2023). Medtem ko je revnejša polovica svetovnega prebivalstva v obdobju med letoma 1990 in 2019 skupaj prispevala le 16 % v tem obdobju ustvarjenih izpustov, je bil zgolj 1 % najbogatejših odgovoren za kar 23 %, 10 % najbogatejših pa za skoraj polovico vseh dodatnih izpustov. Izpusti srednje premožnih 40 % prebivalstva, kamor spada večji del prebivalstva (revnejši in srednje premožni) v bogatih državah globalnega severa, so se v tem obdobju zmanjšali (Chancel, 2022), a še vedno bistveno premalo za doseganje cilja omejitve segrevanja na 1,5 °C, kar je posledica nezadostnosti podnebne politike v teh državah. Glavnina dodatnih izpustov v zadnjih 30 letih torej ni bila ustvarjena za dvig svetovnih množic iz revščine, temveč za luksuz in dobiček peščice – onesnaževalne elite.

»Glavnina dodatnih izpustov v zadnjih 30 letih ni bila ustvarjena za dvig svetovnih množic iz revščine, temveč za luksuz in dobiček peščice – onesnaževalne elite.«

Tako kot pri obravnavi ekonomskih neenakosti lahko tudi ogljične neenakosti v svetu ločimo na dve komponenti – neenakosti med svetovnimi državami oz. regijami (npr. razlika v povprečnem ogljičnem odtisu med prebivalci Slovenije in Indije) in neenakosti znotraj posameznih držav (npr. razlika v ogljičnem odtisu med revnejšimi in premožnejšimi prebivalci Slovenije). Če je leta 1990 večji prispevek k skupnim ogljičnim neenakostim v svetu predstavljala meddržavna komponenta, danes bistveno večji prispevek predstavljajo ogljične neenakosti znotraj posameznih držav, ki so se z rastjo ekonomskih neenakosti v obdobju neoliberalnega obrata v zadnjih desetletjih močno povečale. To ne pomeni, da so velike razlike v izpustih med državami oz. regijami izginile (glej poglavje 3.1), temveč da so se jim pridružile še večje neenakosti v izpustih med prebivalci znotraj držav. To lahko razberemo s Slike 11, na kateri so prikazane razlike v povprečnem ogljičnem odtisu med prebivalci različnih ekonomskih skupin po posameznih svetovnih regijah.

Slika 11: Ogljične neenakosti med prebivalci posameznih regij glede na njihov ekonomski položaj v letu 2019. Izpusti posameznika vključujejo izpuste iz zasebne potrošnje, zasebnih naložb ter javne potrošnje. Poleg izpustov CO₂ so upoštevani tudi drugi toplogredni plini. Podatki o porazdelitvi dohodkov in premoženja so pridobljeni iz podatkovne baze WID (Vir podatkov: Chancel, 2022).

Iz podatkov na grafu so na eni strani razvidne velike razlike v izpustih »primerljivih« skupin prebivalstva med regijami, še bolj izstopajoče pa so velike ogljične neenakosti med prebivalci znotraj regij. Kot ugotavlja Chancel (2022) so izpusti revnejše polovice prebivalstva tudi v bogatih državah z visokimi povprečnimi izpusti že zdaj (skoraj) skladni s podnebnimi cilji teh držav za leto 2030, nasprotno pa izpusti najbogatejših te vrednosti presegajo za mnogokratnike. Brez radikalnega posega podnebne politike v izpuste najbogatejših bodo torej ti cilji, ki so že tako nezadostni, ostali le mrtva črka na papirju.

Iz prikazanih podatkov je prav tako jasno razvidno, da v ogljično intenzivni potrošnji (zlasti v državah globalnega severa) sodeluje tudi velik del prebivalstva, ki ne pripada razredu onesnaževalne elite. Vendar pa bomo v nadaljevanju pokazali, da je slednji tisti, ki mu je v interesu takšen sistem množične in ogljično intenzivne potrošnje, ki ima od njega dobiček in ki ga s svojo ekonomsko in politično močjo tudi ohranja. Še pred tem pa bomo raziskali, od kod vrtoglave ravni izpustov onesnaževalne elite sploh izvirajo.

3.3.

Izvor ekstremnih izpustov onesnaževalne elite

V prejšnjem poglavju smo ugotovili, da so izpusti močno skoncentrirani na vrhu globalne porazdelitve bogastva. Najpremožnejši odstotek svetovnega prebivalstva (77 milijonov ljudi) je neposredno odgovoren za toliko izpustov kot manj premožni dve tretjini svetovnega prebivalstva skupaj (5 milijard ljudi).

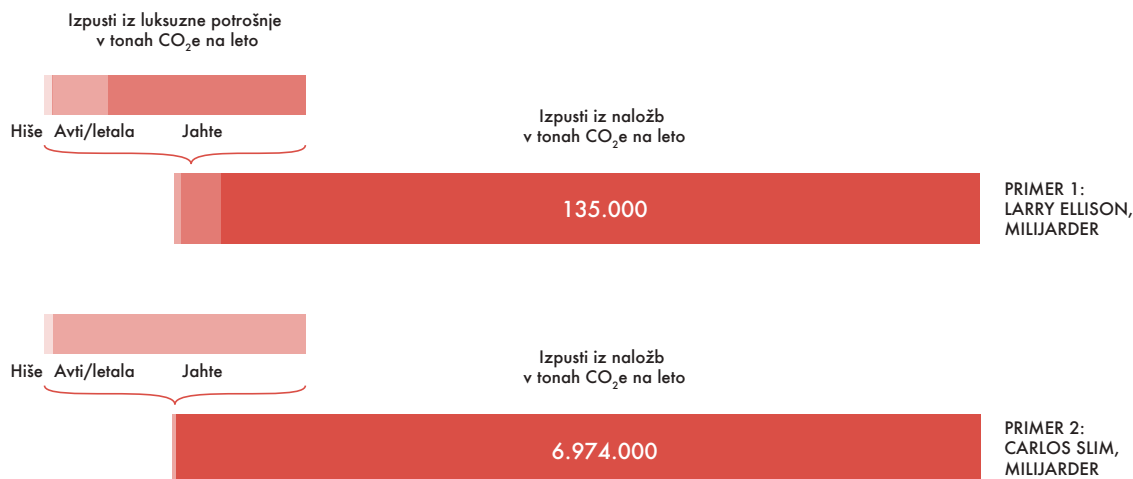
Pomemben del izpustov najpremožnejših vsekakor predstavlja njihov razkošen življenjski slog. **Luksuzna potrošnja**, ki je izjemno ogljično intenzivna in nasploh okoljsko destruktivna, med drugim vključuje lastništvo in uporabo zasebnih letal, helikopterjev, (super)jaht, luksuznih avtomobilov in dvorcev ter s tem povezane potratne prakse, kot so pogosto letenje, potovanja in celo vesoljski turizem. Nedavna raziskava (Barros in Wilk, 2021) je pokazala, da je ogljični odtis milijarderjev iz njihove luksuzne potrošnje lahko več tisočkrat višji od ogljičnega odtisa običajnih ljudi, tudi v najbogatejših državah. Vsak od v raziskavi preučevanih milijarderjev je v povprečju v letu 2018 proizvedel več kot 8.000 ton izpustov CO₂e, pri čemer avtorja poudarjata, da gre za konservativne ocene (Barros in Wilk, 2021). Za primerjavo: povprečni ogljični odtis iz potrošnje osebe v spodnjih 99 % prebivalstva znaša približno 4 tone CO₂.

Najpomembnejši vir izjemno visokih izpustov iz potrošnje najpremožnejših predstavljajo njihovi prevozi in potovanja – tako sam obseg v smislu prevoženih razdalj kot uporaba najbolj ogljično intenzivnih prevoznih sredstev. Največji delež k temu prispeva uporaba (super)jaht, zasebno letenje in nasploh zelo pogosto letenje. Superjahta zgolj v stanju pripravljenosti proizvede približno 7.000 ton izpustov CO₂ na leto, uporabniki zasebnih letal pa lahko na ta račun prispevajo tudi do 7.500 ton izpustov CO₂ na leto (Barros in Wilk, 2020; Gössling in Humpe, 2020; Khalfan, 2023). Elon Musk je denimo leta 2022 s svojim zasebnim letalom opravil kar 171 letov (povprečno vsak drugi dan en let!) in s tem proizvedel 2.112 ton izpustov CO₂ (Institute for Policy Studies, 2023).

Letenje je nasploh najbolj ogljično intenzivna in hkrati najbolj neenakomerno uporabljena oblika prevoza med posamezniki glede na njihovo ekonomsko stanje. Medtem ko večina svetovnega prebivalstva sploh ne leti, je 1 % prebivalstva, ki leti zelo pogosto, odgovoren za več kot polovico vseh izpustov iz komercialnega letalstva. Za koga bo morda presenetljivo dejstvo, da tudi v bogatih državah imperialističnega jedra, kot so ZDA, Velika Britanija in Nemčija, 53–65 % prebivalstva sploh ne leti. Ni naključje, da podnebna politika – tako na mednarodni kot tudi nacionalni ravni – izpustov iz letenja skorajda ne obravnava (Gössling in Humpe, 2020; Ivanova in Wood, 2020).

Čeprav najpremožnejši z luksuzno potrošnjo proizvedejo nepredstavljivo velike količine izpustov, pa te predstavljajo le majhen del njihovih skupnih izpustov, če upoštevamo tudi izpuste iz njihovih **kapitalskih naložb**. Glavnina izpustov najpremožnejših, ki so veliki lastniki kapitala (glej poglavje 2.3.), torej izhaja iz njihovih naložb. Po ocenah Chancela naj bi te predstavljale približno 70 % vseh izpustov najbogatejšega odstotka svetovnega prebivalstva (Chancel, 2022). Organizacija Oxfam je v nedavni analizi naložb 125 najbogatejših milijarderjev razkrila, da vsak izmed njih s svojimi naložbami

v povprečju proizvede približno 3 milijone ton CO₂e v letu, kar je več kot milijonkrat več od izpustov osebe v spodnjih 90 % svetovnega prebivalstva (Dabi idr., 2022). To je razvidno iz Slike 12, na kateri so prikazani izpusti iz luksuzne potrošnje in investicij dveh milijarderjev. Čeprav so njuni izpusti iz uporabe jaht, zasebnih letal, razkošnih dvorcev itd. že sami po sebi povsem ekscesni in nesprejemljivi, pa se zdijo v primerjavi z izpusti iz njihovih kapitalskih naložb skoraj zanemarljivi.

Slika 12: Izpusti iz luksuzne potrošnje in naložb dveh milijarderjev (vir: Khalfan idr., 2023).

Omenjena analiza Oxfama prav tako razkriva, da je pri preučevanih milijarderjih delež njihovih naložb v fosilni in drugi onesnaževalni industriji izrazito nadpovprečen glede na povprečnega investitorja ter da jim več kot tretjina teh naložb zagotavlja lastniški delež nad 50 %, torej kontrolni delež v korporaciji, v katero vlagajo svoj kapital (Dabi idr., 2022). Še bolj sistematično je povezavo med naložbami, političnim vplivom in podnebno krizo dokumentiral Dario Kenner, raziskovalec na Univerzi v Sussexu, ki je vzpostavil podatkovno zbirko onesnaževalne elite. Vanjo je vključil direktorje in druge vodstvene kadre fosilnih korporacij (ter največje investicijske družbe), njihove lastniške deleže in pripadajoče izpuste toplogrednih plinov ter izpostavil njihovo odgovornost za podnebno krizo, saj s svojo ekonomsko in politično močjo ohranjajo svetovno fosilno ekonomijo, od katere imajo dobiček (Kenner, 2019).

»Čeprav najpremožnejši z luksuzno potrošnjo proizvedejo nepredstavljivo velike količine izpustov, pa te predstavljajo le majhen del njihovih skupnih izpustov, če upoštevamo tudi izpuste iz njihovih kapitalskih naložb.«

Poleg tega, da onesnaževalna elita, razred največjih lastnikov (fosilnega) kapitala, zaradi svojega luksuznega življenjskega sloga in naložb neposredno prispeva ogromne količine emisij, v veliki meri obvladuje tudi svetovno gospodarstvo. Ima moč in interes ohranjati obstoječi nevzdržen sistem brezmejne rasti, ki je sploh temeljni vzrok za ekstremne ravni izpustov in neenakosti. V naslednjem poglavju bomo predstavili nekaj mehanizmov, s katerimi onesnaževalna elita že desetletja ohranja ta sistem, preprečuje trajnostno družbeno preobrazbo in nas vodi v podnebni in širši okoljski zlom.

3.4.

Onesnaževalna elita ohranja obstoječi nevzdržen sistem

V prvi vrsti pripadniki onesnaževalne elite obstoječi nevzdržen sistem brezmejne rasti, ki ga poganjajo fosilna goriva, ohranjajo s svojo **ekonomsko močjo**, ki izhaja iz njihovega lastništva proizvodnih sredstev. Slednje jim daje moč, da odločajo o tem, kaj, kako in v kakšnem obsegu se bo v družbi proizvajalo. Kot smo že zapisali (glej poglavje 2.3.), jih pri usmerjanju kapitalskih naložb vodi profitni motiv, torej iskanje možnosti za doseganje čim boljših donosov na vložena sredstva. Ti pa so lahko zelo visoki prav v fosilni, vojaški in drugih okoljsko ter družbeno škodljivih dejavnostih.

V zadnjih dveh letih, v času silovitega zaostrovanja posledic podnebne krize in povečanja finančnih stisk običajnih ljudi, so se denimo **fosilni giganti** BP, Shell, Chevron, ExxonMobil in TotalEnergies (s sedeži v Veliki Britaniji, ZDA in EU) pohvalili z rekordnimi dobički – skupaj so zabeležili 281 milijard dolarjev dobička. Poleg tega so vodstva nekaterih korporacij najavila odmik od njihovih – sicer že tako nekredibilnih – deklarativnih podnebnih ciljev ter napovedala ohranjanje ali celo povečanje proizvodnje fosilnih goriv (Sweney, 2024). Tako je na primer izvršni direktor podjetja Chevron izjavil, da je ta fosilni velikan v letu 2023 delničarjem razdelil toliko denarja in proizvedel toliko nafte in zemeljskega plina kot še nikoli v njihovi zgodovini (Sadai, 2024).

Še en ilustrativen primer ekonomske moči lastnikov je **načrtovana zastarelost izdelkov**. To pomeni, da so proizvodi v osnovi zasnovani tako, da je njihova življenjska doba umetno skrajšana, možnost popravila pa onemogočena, posledica česar je z vidika zadovoljevanja družbenih potreb povsem nepotrebno povečevanje proizvodnje in s tem porabe energije in drugih surovin, seveda pa tudi količine odpadkov. Z družbenega vidika gre torej za povsem iracionalno prakso, z vidika kapitala pa za popolnoma racionalno, saj povečuje profite (Kralj, 2020). Ta primer torej ponovno potrjuje, da so odločitve kapitalistov podrejene profitnemu motivu na račun uničevanja narave, zaostrovanja podnebne krize in finančne škode običajnih ljudi.

Poleg ekonomske moči pa imajo pripadniki onesnaževalne elite tudi velik **politični vpliv**, bodisi neposredno kot politični predstavniki¹⁸ bodisi preko financiranja intenzivnega lobiranja (tudi oglaševanja in sponzoriranja) na vseh možnih ravneh z namenom upočasnitve, oslabitve in sabotaže podnebnih ukrepov. Tako je koalicija evropskih nevladnih organizacij v svojem poročilu razkrila, da so med letoma 2010 in 2018 samo največje fosilne korporacije – BP, Chevron, ExxonMobil, Shell in Total – in nekatere lobistične skupine (CEFIC, FuelsEurope itd.), ki zastopajo njihove interese, za lobiranje v evropskih institucijah namenile najmanj 250 milijonov evrov. V obdobju 2014–2019 so imele omenjene korporacije kar 327 uradnih srečanj z evropskimi komisarji, njihovimi kabineti in direktorati, kar pomeni več kot eno srečanje na teden (Corporate Europe Observatory idr., 2019).

¹⁸ Oxfamova analiza je pokazala, da samo plače (brez dohodkov iz kapitala) evropskih komisarjev, ameriških senatorjev, ministrov britanske vlade in avstralskih poslancev te politike uvršča med najbogatejši 1 % svetovnega prebivalstva, za katerega so značilne vrtooglave količine izpustov iz potrošnje in investicij (glej poglavje 3.2.). V letu 2019 so imeli denimo člani ameriškega kongresa v lasti 93 milijonov ameriških dolarjev delnic podjetij, ki proizvajajo fosilna goriva (Oxfam, 2023).

Fosilnim lobistom so prav tako odprta vrata – in to vse bolj na stežaj – na vsakoletni konferenci Združenih narodov o podnebnih spremembah (COP), kjer naj bi svetovni voditelji na najvišji ravni sprejeli odločitve glede globalnega odziva na podnebno krizo. Na zadnji podnebni konferenci COP28 je za ohranjanje odvisnosti od fosilnih goriv lobiralo rekordnih 2.456 fosilnih lobistov, skoraj štirikrat toliko kot leto pred tem. Velik del jih je do konference dostopal prek gospodarskih združenj (devet od desetih največjih jih je prišlo z globalnega severa), številni pa tudi v sklopu državnih delegacij. Evropska unija je denimo pripeljala predstavnike korporacij BP, ExxonMobil in ENI (Kick Big Polluters Out, 2023).

Kot je v nedavni raziskavi pokazal že omenjeni raziskovalec Dario Kenner, onesnaževalna elita poleg intenzivnega lobiranja za ohranjanje fosilne industrije tudi financira lobiranje proti čistejši in nizkoogljivi tehnologiji. Kenner je preučil javno dostopne izjave dveh velikih trgovinskih združenj industrije nafte in plina, Ameriškega naftnega inštituta (API) in evropskega združenja FuelsEurope. Z raziskavo je razkril, da obe organizaciji že desetletja zavajata javnost ter pritiskata na vlade proti podpori in razvoju čistejših tehnologij, kot so sončne in vetrne tehnologije ter električna vozila, ter proti vpeljavi in za slabitev okoljskih predpisov (Sanders, 2024; Niranan, 2024).

Rezultat lobiranja je jasno viden. Med drugim fosilna industrija že desetletja prejema ogromne subvencije, ki so v EU samo v letu 2022 znašale kar 123 milijard evrov, v Sloveniji pa približno 220 milijonov evrov, ob dodatnem upoštevanju negativnih družbenih stroškov – okoljskih, zdravstvenih in drugih – uporabe fosilnih goriv pa so vrednosti teh subvencij še bistveno višje (European Environmental Agency, 2024).

Poleg ekonomske in politične moči imajo pripadniki onesnaževalne elite tudi ogromen **vpliv na javno mnenje**, ki ga uveljavljajo z bogato financiranim oglaševanjem in zavajajočimi PR kampanjami, pogosto s pomočjo medijev¹⁹ v svoji lasti. Tako je fosilnim korporacijam najprej uspelo dolgo prikrivati znanstvene podatke o povezavi med njihovo dejavnostjo, podnebnimi spremembami in njihovimi katastrofalnimi posledicami, za katere so vedele že v 60-ih letih prejšnjega stoletja. Nato pa so desetletja – pogosto pod okriljem svojih interesnih lobističnih združenj – s pomočjo PR kampanj in financiranja »neodvisnih« raziskav skušale spodkopati te povezave in v javnosti zasejati dvom v podnebno znanost. To jim je zelo očitno tudi uspelo (Taylor, 2023; Milman, 2021; Climate files, n.d.).

Vsi ti na kratko predstavljeni mehanizmi, ki jih uporabljajo lastniki korporacij, da bi zavarovali svoje dobičke in sistem brezmejne rasti, pa seveda niso omejeni samo na fosilni kapital, temveč so značilni tudi za druge okoljsko škodljive industrije, kot sta denimo industrija plastike (Changing Markets, 2020), ki je sicer močno povezana s fosilno, ter mesna industrija (Changing Markets, 2024).

»Na zadnji podnebni konferenci COP28 je za ohranjanje odvisnosti od fosilnih goriv lobiralo rekordnih 2.456 fosilnih lobistov, skoraj štirikrat toliko kot leto pred tem.«

¹⁹ Tretjina največjih medijskih podjetij na svetu ima velike individualne lastnike, ki so milijarderji. Eden takšnih je denimo Rupert Murdoch, ki nadzoruje mednarodne medijske konglomerate News Corp, Fox News, Wall Street Journal in druge. Analiza vsebin na Fox News v prvi polovici leta 2019 je pokazala, da je kar 86 % s podnebjem povezanih prispevkov zanikalo ali vzbujalo dvom o podnebnih spremembah ali pa so se posluževali zastraševanja pri obravnavi podnebnih rešitev (Khalfan, 2023).

Vse to nam torej kaže, da onesnaževalna elita ni škodljiva le z vidika lastnih, povsem nevzdržnih ravni emisij. Predvsem je škodljiva zato, ker zavoljo ohranjanja lastnega položaja v obstoječem sistemu s svojo ekonomsko in politično močjo ter mnenjskim vplivom spodkopava možnosti za preživetje vseh. Ob tem pa ne smemo napačno sklepati, da je za doseganje dobrega življenja za vse na ohranjenem planetu dovolj že to, da uspemo omejiti delovanje te družbene manjšine. Skozi njih namreč deluje logika kapitalističnega sistema, ki nas zaradi svojih temeljnih zakonitosti – kot smo že pokazali – vodi v okoljski in družbeni zlom. To bomo v nadaljevanju pokazali tudi na primeru Slovenije, kjer so se z obnovo kapitalizma ekonomske in ogljične neenakosti bistveno povečale.

4.

EKONOMSKE IN OGLJIČNE NEENAKOSTI V SLOVENIJI

Procesi, ki smo jih opredelili v prejšnjih poglavjih, so značilni tudi za Slovenijo. Slovensko družbo se pogosto poskuša prikazati kot izrazito egalitarno, kar lahko vzbuja vtis, da Slovenija na področju enakosti izrazito izstopa. Ta trditev bi delno še lahko držala za prvo desetletje po odcepitvi od Jugoslavije, ko so bile ostaline jugoslovanskega socializma (vsem dostopne javne storitve, dostopna stanovanja itd.) še v veliki meri prisotne in ko je bilo organizirano delavstvo (sindikati) tako močno, da si je – za razliko od drugih postsocialističnih držav – uspelo izboriti postopno preoblikovanje družbene lastnine v zasebno ter hkratno ohranjanje socialne države. Vendar podatki kažejo, da to že dolgo ne drži več in da takšna retorika zgolj prikriva dejansko stanje.

Zaradi politik privatizacije, varčevalnih ukrepov, regresivnih davčnih reform, slabitve delavskega organiziranja in z vsem tem povezanega krčenja javnih storitev so se dohodkovne in še zlasti premoženjske neenakosti v Sloveniji v zadnjih desetletjih povečale in so danes zelo visoke. Najnovejši razpoložljivi podatki pričajo tudi o velikih socialnih stiskah. Kažejo namreč, da več kot 100.000 prebivalk in prebivalcev Slovenije (7,2 % gospodinjstev) živi v energetske revščini (Intihar, 2024), da jih 264.000 (12,7 % prebivalstva) živi pod pragom tveganja revščine (še mnogo več prebivalk in prebivalcev pa ta prag komaj presega) ter da je 287.000 prebivalk in prebivalcev (13,7 % prebivalstva) izpostavljenih tveganju socialne izključenosti (Intihar, 2024b).

S spremembami razmerij moči v družbi v prid kapitalu in s tem povezano rastjo ekonomskih neenakosti pa so se povečali tudi podnebni in drugi okoljski pritiski ter hkrati poslabšale možnosti za reševanje tako okoljske kot socialne krize.

V tem poglavju bomo sprva predstavili specifični politično-ekonomski kontekst, v katerem je v Sloveniji prišlo do procesov, ki so povečali družbene neenakosti, v nadaljevanju pa bomo predstavili podatke o ekonomskih neenakostih (dohodkovnih in premoženjskih) ter ogljičnih neenakosti, ki iz teh izhajajo.

4.1.

Kontekst vzpona neenakosti: od socialne države v 1990-ih do neoliberalnega obrata

Za razliko od drugih postsocialističnih držav, kjer je obnova kapitalizma potekala po načelu šok terapije in hitre podreditve transnacionalnemu kapitalu, je v Sloveniji prevladal gradualistični (postopni) pristop z decentralizirano in razdelitveno privatizacijo (delavke in delavci so postali solastniki podjetij), postopno izgradnjo institucij kapitalističnega trga ter fleksibilno tečajno politiko, ki je v veliki meri omogočala ohranjanje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva, katerega temeljni del je predstavljal izvozni sektor. K prevladi gradualističnega pristopa je bistveno prispevala takratna moč organiziranega delavstva, ki se je uprlo »divji privatizaciji« oz. prilaščanju družbenega premoženja pred letom 1992, z vrhuncem v opozorilni stavki leta 1992 (Bembič, 2013). S stavkovnim valom si je izborilo tudi ustanovitev Ekonomsko-socialnega sveta (1994), v naslednjih letih pa še nekaj pozitivnih izidov pri sprejetju reform in zakonov, denimo pokojninske reforme in Zakona o delovnih razmerjih (Stanojević in Krašovec, 2022). Tako lahko sklenemo, da je bil za Slovenijo v devetdesetih letih prejšnjega stoletja značilen socialdemokratski razredni kompromis med delom in kapitalom, ki je temeljil na ohranjanju socialne države.

Vendar pa je že konec 90-ih let delavsko lastništvo pričelo kopneti. V t. i. drugem valu privatizacije se je lastništvo premoženja pričelo koncentrirati v rokah nastajajočega domačega kapitalističnega razreda, kar je doseglo vrhunec z menedžerskimi odkupi, ki so bili mogoči zaradi umika države iz lastništva podjetij in poceni kreditov, za katere so se državne banke močno zadolževale na tujih finančnih trgih. Protislovja v družbi so se tako začela kopičiti (Bembič, 2013).

Do bistvene prelomnice in nato postopnega razpada razrednega kompromisa je prišlo na prelomu tisočletja, kmalu po letu 2000, ko sta se zgodili dve veliki spremembi. Prva je bila vstop Slovenije v Evropsko unijo, v evropski mehanizem deviznih tečajev (ERM II) in nato še v Evropsko monetarno unijo (EMU), kar je onemogočilo fleksibilno tečajno politiko (posledično se je povečala intenzivnost dela, rast mezd pa upočasnila) ter močno zmanjšalo manevrski prostor za razredni kompromis. Druga prelomna sprememba pa je bila menjava na slovenskem političnem parketu, ko je leta 2004, po dvanajstih letih levoliberalnih vlad, na oblast prišla desnosredinska vlada z neoliberalnimi ambicijami, ki jih je v spremenjenem ekonomskem kontekstu začela tudi udejanjati (Stanojević in Krašovec, 2022; Bembič, 2013).

Nova vlada je zgodaj v mandatu poskusila z vpeljavo enotne davčne stopnje na dohodek (namesto progresivnega sistema), kar ji je zaradi močnega odpora sindikatov²⁰ in velikih demonstracij konec leta 2005 spodletelo, uspela pa je vpeljati regresivno davčno reformo, poleg tega pa je spodbujala nadaljevanje drugega vala privatizacije (Stanojević in Krašovec, 2022). Silovito rast gospodarstva v tem obdobju, ki so jo poganjali izvozni sektor, investicije v nepremičnine in gradnja državnih cest,

20 Stopnja sindikaliziranosti delavk in delavcev se je sicer med letoma 2003 in 2008 znižala s približno 44 % na 27 % (Stanojević in Krašovec, 2022).

je spodbujala s poceni bančnimi krediti (s katerimi so bili nato financirani menedžerski odkupi podjetij), za katere so se državne banke, kot že rečeno, močno in nenadzorovano zadolževale na tujih finančnih trgih (Bembič, 2013). Med letoma 2004 in 2008, torej pred veliko recesijo, se je celoten zunanji dolg Slovenije podvojil – s 57 % BDP je narasel na 106 % BDP (Stanojević in Krašovec, 2022).

Hkrati pa je vlada z davčno reformo pod vodstvom takratnega ministra Bajuka vpeljala davčne reze, ki so močno razbremenili kapital, dohodke iz kapitala in najpremožnejše ter v državnem proračunu navrtali veliko luknjo. Z novelo zakona o dohodnini je leta 2005 ukinila integralno obdavčitev dohodkov iz dela in kapitala, ki so se pred tem šteli v skupno dohodninsko osnovo ter so bili obdavčeni po progresivni lestvici s petimi dohodninskimi razredi. Namesto tega je uvedla ločeno obdavčitev dohodkov od kapitala in dohodkov od oddajanja premoženja v najem po enotni, 25-odstotni stopnji. Prav tako je zmanjšala progresivnost dohodninske lestvice v korist tistih z najvišjimi plačami. Uvedla je tudi postopno znižanje davka na dohodek pravnih oseb, in sicer s 25 na 20 %, ter postopno ukinitvev davka na izplačane plače²¹ (Urad Vlade RS za informiranje, 2006).

Do dokončne spremembe v razmerjih moči in nadvlade kapitala pa je prišlo s krizo, ki se je začela leta 2008 in nadaljevala z evropsko dolžniško krizo (Bembič, 2013). Ta je močno prizadela slovensko gospodarstvo in je trajala vse do leta 2014. Med letoma 2008 in 2014 se je javni dolg v Sloveniji povečal z 22 % BDP na več kot 80 % BDP. V tem obdobju so nastopile tri kratkožive vlade, vsaka naslednja pa je bila pod večjimi pritiski Evropske komisije in mednarodnih finančnih trgov (Stanojević in Krašovec, 2022).

Po padcu levsredinske vlade – ki je že prej uvedla reze v plače v javnem sektorju, socialne transferje in pokojnine – na trojnem referendumu pri poskusu vpeljave fleksibilizacije trga delovne sile in pokojninskega sistema jeseni 2011 je na oblast prišla desnosredinska vlada, ki je zunanje pritiske izkoristila za nadaljnjo vpeljavo neoliberalnih reform. Sprejela je pred tem zavrnjene škodljive reforme ter stroge varčevalne ukrepe za fiskalno konsolidacijo, ki so udarili po socialni državi in zaposlenih v javnem sektorju (Zakon o uravnoteženju javnih financ – ZUJF). Hkrati z uvajanjem strogih varčevalnih ukrepov pa je ta vlada ponovno zmanjševala proračunske prihodke z nižanjem nekaterih davkov v korist kapitala in najpremožnejših. Med drugim je uvedla postopno znižanje stopnje davka na dobiček z 20 na 15 % ter dvignila meje dohodninskih razredov v zgornji polovici lestvice, ki so razbremenili najbolj plačane (Zakon o spremembah in dopolnitvi Zakona o davku od dohodkov pravnih oseb, 2012). Povečanje proračunskega primanjkljaja in javnega dolga je koristilo nadaljnjemu udejanjanju neoliberalne politike v Sloveniji in torej (tujemu) kapitalu, saj je predstavljalo osnovo za nadaljnje reze v državne izdatke (denimo za javne storitve), napade na delavstvo ter privatizacijo že tako vse bolj osiromašenega javnega premoženja (Bembič, 2013).

Sklenemo lahko torej, da je tudi v Sloveniji prišlo do temeljnih sprememb v razmerjih družbene moči v prid kapitalu, ki sedaj narekuje družbeni »razvoj« v skladu z lastnimi profitnimi interesi na račun družbene blaginje in reševanja okoljske krize – družbeni »razvoj«, ki zastruje okoljsko krizo in povečuje družbene neenakosti. V naslednjem poglavju se bomo posvetili vprašanju, kako so se v zadnjih desetletjih te neenakosti spremenile in kakšne so danes.

21 Davek na izplačane plače je bil uveden leta 1996 po znižanju prispevne stopnje za socialno varnost za zaposlovalce s 15,5 % na 8,85 %, kjer ostaja še danes. Šlo je za progresiven davek (do določene višine je bila stopnja 0 %, nato pa je postopoma naraščala), ki so ga plačevali zaposlovalci (Zakon o davku na izplačane plače, 1996).

4.2.

Dohodkovne neenakosti v Sloveniji

Podatki (zlasti daljše časovne serije) o dohodkovni neenakosti oz. porazdelitvi dohodka, ki bi zaobjeli tako dohodke iz dela kot tudi dohodke iz kapitala in tako prikazali dejansko porazdelitev in sestavo celotnega dohodka, s tem pa tudi razmerja moči, so za Slovenijo precej omejeni.

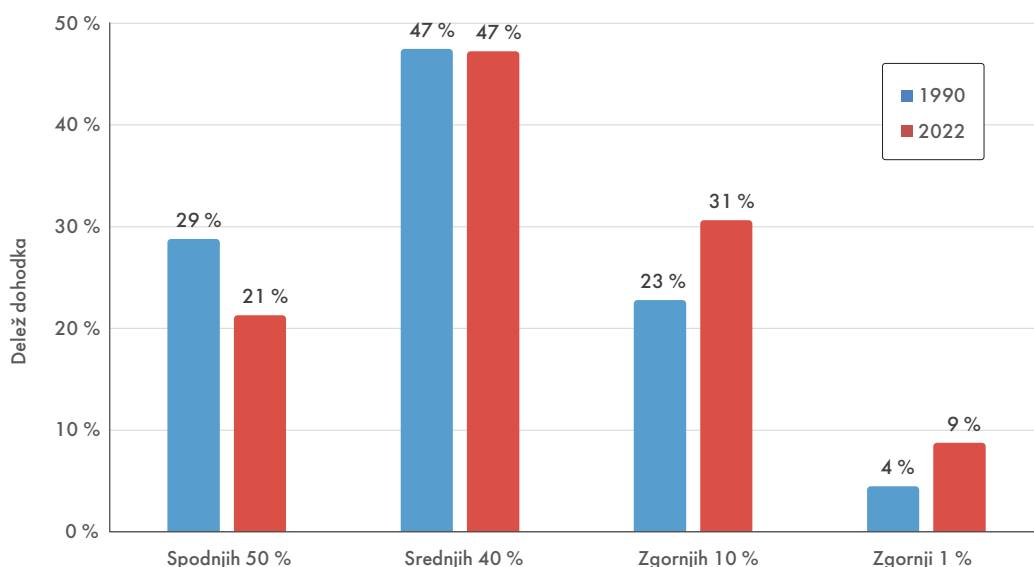
V nadaljevanju se bomo oprli na podatke iz javno dostopne podatkovne baze World Inequality Database (v nadaljevanju WID), ki jo vzdržuje Laboratorij za svetovno neenakost²² (WID.world, n.d.). Metodologija WID opredeljuje dohodek posameznika kot seštevek vseh dohodkov iz dela in kapitala po plačilu oz. prejemu prispevkov in pred plačilom davkov. Vključuje posameznike, starejše od 20 let. Vrednosti so izražene v standardih kupne moči.

DELEŽ DOHODKOV POSAMEZNIH DOHODKOVNIH SKUPIN V CELOTNEM DOHODKU

Zadnje razpoložljive ocene WID o porazdelitvi dohodka v Sloveniji, ki so prikazane na Sliki 13 (rdeče obarvani stolpci), kažejo, da je v letu 2022 revnejša polovica prebivalcev prejela le 21 % celotnega dohodka, medtem ko je najpremožnejših deset odstotkov prebivalcev po dohodku prejelo 31 % celotnega dohodka. Najpremožnejši odstotek je prejel skoraj desetino celotnega dohodka.

Iz Slike 13 lahko prav tako ugotovimo, da so se dohodkovne neenakosti v Sloveniji med letoma 1990 in 2022 bistveno povečale. Po ocenah WID se je delež dohodka najpremožnejših 10 % prebivalcev po dohodku med letoma 1990 in 2022 povečal za tretjino, delež najpremožnejšega 1 % prebivalcev se je skoraj podvojil, medtem ko se je delež dohodka revnejše polovice prebivalstva zmanjšal za dobro četrtno. Delež dohodka srednje premožnih 40 % po dohodku se skoraj ni spremenil. Tudi v Sloveniji torej najpremožnejši po dohodku prejemajo vse večji delež skupnega dohodka, medtem ko ga revnejša polovica prejema vse manj, kar jasno odraža spremembe v razmerjih moči, ki smo jih opisali v prejšnjem poglavju.

²² Laboratorij za svetovno neenakost je vodilna neodvisna raziskovalna organizacija na področju ekonomskih in ogljičnih neenakosti, ki zagotavlja in vzdržuje najboljše javno dostopno podatkovno bazo o dohodkovnih, premoženjskih in ogljičnih neenakostih (WID.world, n.d.). Ta temelji na delu več kot 100 raziskovalcev in raziskovalcev z vseh celin, v sodelovanju z nacionalnimi in mednarodnimi statističnimi institucijami, davčnimi organi in univerzami.

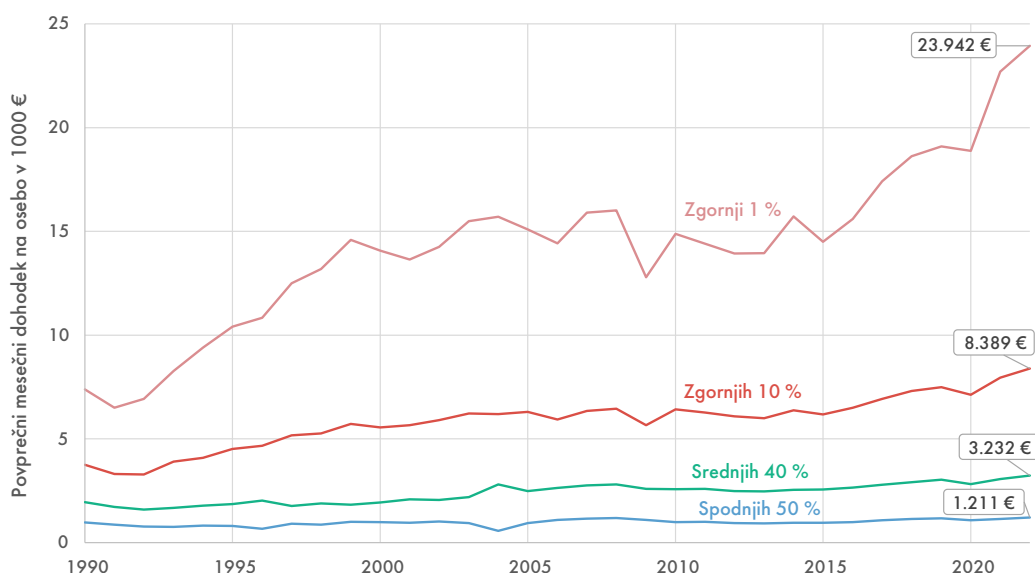
Slika 13: Porazdelitev celotnega dohodka po dohodkovnih skupinah za leti 1990 in 2022.

Dohodek posameznika je seštevek dohodkov od dela in dohodkov od kapitala po plačilu oz. prejemu prispevkov ter pred plačilom davkov. Dohodki posameznikov so agregirani v tri dohodkovne skupine po naraščajočih dohodkih: spodnjih 50 %, srednjih 40 % in zgornjih 10 %. Zgornji 1 % je del zgornjih 10 %, vendar je posebej izpostavljen (vir: WID.world, n.d.).

POVPREČNI DOHODEK POSAMEZNIKA V DOHODKOVNI SKUPINI

Do sedaj smo govorili o deležu dohodka, ki ga skupaj prejmejo posamezniki v vsaki od obravnavanih dohodkovnih skupin. Še bolj povedni in oprijemljivi pa so podatki o povprečnem dohodku posameznika v vsaki od teh skupin, kar prikazuje Slika 14. Medtem ko je v letu 2022 povprečni mesečni dohodek po plačilu oz. prejemu prispevkov in pred plačilom davkov oseb v revnejši polovici prebivalstva znašal približno 1.211 evrov na osebo, je povprečni mesečni dohodek oseb v zgornjih 10 % znašal 8.389 evrov na osebo, povprečni mesečni dohodek oseb v zgornjem 1 % pa vrtoglavih 23.942 evrov na osebo. Po teh ocenah ima torej oseba v skupini 10 % najpremožnejših prebivalcev Slovenije po dohodku 7-krat višji, oseba v zgornjem 1 % najpremožnejših pa skoraj 20-krat višji mesečni dohodek kot oseba v revnejši polovici prebivalstva. Pri tem je treba izpostaviti, da so dejanske razlike gotovo še večje, saj so ocene dohodkov pri najbogatejših praviloma podcenjene, zlasti zaradi njihovega pretakanja v davčne oaze (Čas, 2021).

Slika 14: Gibanje povprečnega mesečnega dohodka osebe v posamezni dohodkovni skupini v obdobju 1990–2022. Dohodek posameznika je seštevek dohodkov od dela in dohodkov od kapitala po plačilu/prejemu prispevkov in pred plačilom davkov, preračunan na mesečno raven. Dohodek je izražen v standardih kupne moči in stalnih cenah za leto 2022 (vir: WID.world, n.d.).

Iz Slike 14 je razviden tudi že omenjeni trend izrazite rasti dohodkovnih neenakosti med letoma 1990 in 2022, kar je posledica izjemne rasti dohodkov na vrhu porazdelitve. Medtem ko se je povprečni dohodek osebe v revnejši polovici prebivalstva v tem obdobju komajda kaj povečal, se je pri najbogatejših 10 % prebivalstva več kot podvojil, pri najbogatejšem 1 % prebivalstva pa več kot potrojil. Kar 43 % celotne rasti dohodka v zadnjih desetletjih se je steklo v žep najbogatejše desetine prebivalstva, od tega 15 % zgornjem odstotku najbogatejših.

STRUKTURA DOHODKOV

Poleg same porazdelitve in absolutnih vrednosti dohodkov posameznikov pa je pomembno razumeti tudi strukturo teh dohodkov. Ker nam podatki iz baze WID ne omogočajo tega vpogleda, se pri tem opiramo na drugi vir podatkov. Stanovnik in Kump (2019) sta analizirala podatke Finančne uprave RS o dohodkih od dela in kapitala zavezancev za plačilo dohodnine za leta 2003, 2004, 2005 in 2016.²³

Pokazala sta, da se delež dohodkov od kapitala (dividende, najemnine, kapitalski dobički, obresti) v bruto dohodku posameznikov povečuje s prehajanjem iz nižje v višjo dohodkovno skupino. Medtem ko je bil leta 2016 pri spodnjih 80 % (1.–4. dohodkovni kvintil) delež dohodkov iz kapitala skoraj zanemarljiv in je približno 99 % njihovega bruto dohodka predstavljal dohodek iz dela, predstavlja pri najbogatejših dohodek iz kapitala velik delež bruto dohodka.²⁴ Pri najpremožnejših 5 % po dohodkih je leta 2016 delež dohodkov iz kapitala znašal dobrih 13 % njihovega celotnega bruto dohodka, pri najvišjem 1 % po dohodkih pa preko 27 % (Stanovnik in Kump, 2019).

²³ Razlog za manko podatkov za obdobje med letoma 2005 in 2016 je v tem, da so bili do leta 2005 vsi dohodki od dela in kapitala vključeni v celovit sistem obdavčitve z dohodnino, s spremembo davčne zakonodaje leta 2005 (glej poglavje 4.1.) pa večina dohodkov od kapitala ni bila več vključena v obračun dohodnine. Le za leto 2016 so bili dohodninski datoteki pripeti tudi ustrezni podatki o dohodkih od kapitala (Stanovnik in Kump, 2019).

²⁴ Največji delež dohodkov od kapitala so v letu 2016 predstavljale dividende (44 %), sledili so dohodek iz oddajanja premoženja v najem (25 %), kapitalski dobički (17 %), obresti (12,5 %) ter dohodek iz premoženjskih pravic (0,9 %) (Stanovnik in Kump, 2019).

Primerjava porazdelitve dohodkov od kapitala med letoma 2003 in 2016 je pokazala, da so se ti v tem obdobju močno povečali in koncentrirali na vrhu, pri največjih lastnikih kapitala. V obdobju 2003–2005 je zgornji 1 % prejel 25–30 % vseh kapitalskih dohodkov, leta 2016 pa že 64 %, zgornjih 5 % pa skoraj 80 % vseh kapitalskih dohodkov (Stanovnik in Kump, 2019).

To poglavje lahko sklenemo z ugotovitvijo, da že do sedaj predstavljeni podatki o dohodkovnih neenakostih in koncentraciji dohodkov iz kapitala razkrivajo, da je egalitarnost slovenske družbe mit. Hkrati pa je treba izpostaviti, da nas osredotočenost zgolj na dohodke lahko zavede in da je treba gledati tudi onkraj njih – na to, kakšna je v družbi **dostopnost do temeljnih storitev, kot so javno zdravstvo in skrbstvo, šolstvo, vrtci, varna streha nad glavo, osnovne energetske storitve** itd., ki bistveno vplivajo na kakovost naših življenj. Skratka, oseba z nižjim dohodkom ima v družbi, kjer je zagotovljen dostop do javnih storitev, lahko bistveno bolj kakovostno življenje kot oseba z višjim dohodkom v družbi, kjer javne storitve niso dostopne in mora velik del dohodka plačevati denimo za zdravstveno oskrbo v zasebnem sektorju ali visoke najemnine. In dejstvo je, da smo tudi v Sloveniji priča sistematičnemu siromašenju javnega premoženja in postopni razgradnji javnih storitev (denimo javnega zdravstva) ter hudi stanovanjski krizi. Kot smo pokazali v poglavju 2.2., pa sta druga plat siromašenja javnega premoženja rast in koncentracija zasebnega premoženja. Tako se bomo v naslednjem poglavju posvetili vidiku premoženjskih neenakosti v Sloveniji.

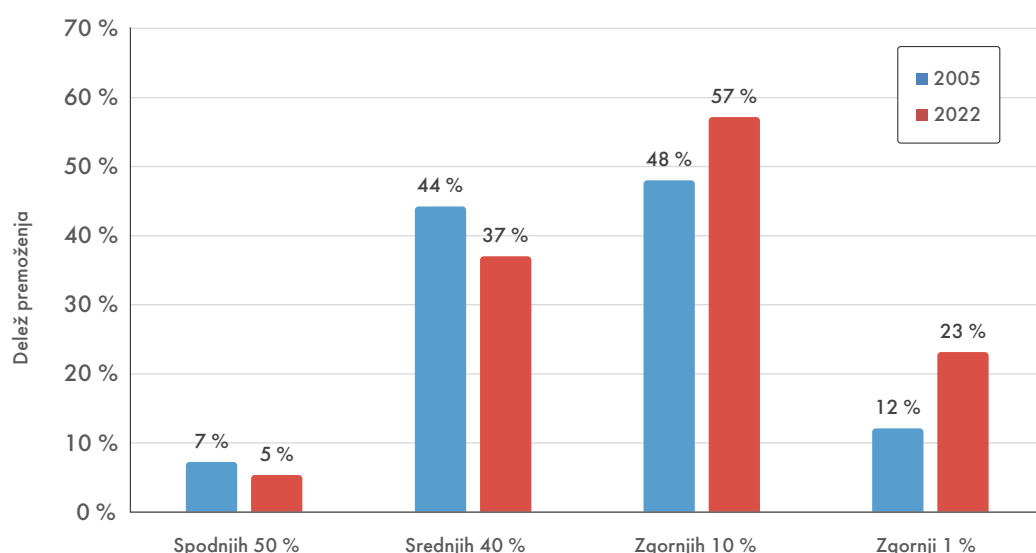
4.3.

Premoženjske neenakosti v Sloveniji

Podobno kot podatki o porazdelitvi celotnega dohodka so tudi javno dostopni podatki o porazdelitvi in vrednosti zasebnega premoženja v Sloveniji zelo omejeni. Tudi tu se bomo primarno oprli na podatke iz podatkovne baze World Inequality Database. Metodologija WID opredeljuje premoženje posameznika kot seštevek vsega finančnega premoženja (depoziti, delnice, obveznice, lastniški kapital itd.) in nefinančnega premoženja (produksijska sredstva, nepremičnine, zemlja itd.), ki ga ima posameznik v lasti, zmanjšanega za vrednost morebitnih dolgov. Vključuje posameznike, starejše od 20 let.

DELEŽ PREMOŽENJA POSAMEZNIH PREMOŽENJSKIH SKUPIN V CELOTNEM PREMOŽENJU

Zadnje razpoložljive ocene WID o porazdelitvi premoženja v Sloveniji, ki so prikazane na Sliki 15 (rdeče obarvani stolpci), kažejo, da je imela v letu 2022 manj premožna polovica prebivalstva v lasti le 5 % celotnega premoženja, medtem ko si je najpremožnejša desetina prebivalstva lastila 57 % celotnega premoženja gospodinjstev. Najpremožnejši 1 % prebivalstva si je v letu 2022 lastil kar 23 % celotnega premoženja. Zgolj odstotek največjih lastnikov ima torej v lasti več kot 4-krat toliko premoženja kot manj premožna polovica prebivalcev Slovenije skupaj.

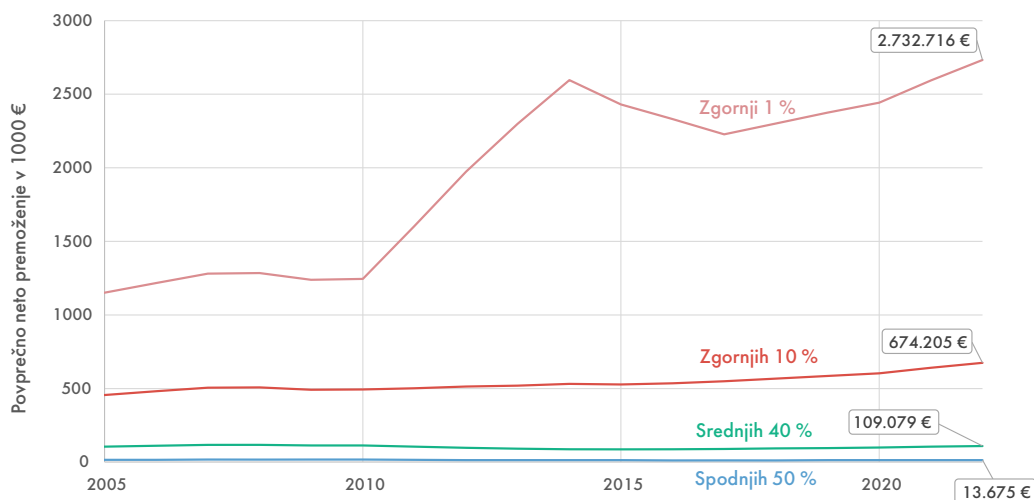
Slika 15: Porazdelitev premoženja po premoženjskih skupinah v letih 2005 in 2022. Premoženje posameznika je seštevek vsega finančnega in nefinančnega premoženja, ki ga ima posameznik v lasti, zmanjšanega za vrednost dolgov. Premoženje posameznikov je agregirano v tri premoženjske skupine po naraščajočem premoženju: spodnjih 50 %, srednjih 40 % in zgornjih 10 %. Zgornji 1 % je del zgornjih 10 %, vendar je posebej izpostavljen (vir: WID.world, n.d.).

Iz Slike 15 lahko prav tako razberemo, da so se premoženjske neenakosti med letoma 2005 in 2022 v Sloveniji izjemno povečale. Medtem ko so najpremožnejši še povečali svoj »kos pogače«, se je delež premoženja večine prebivalstva v tem obdobju zmanjšal. Po ocenah WID se je delež neto premoženja najpremožnejših 10 % prebivalstva v tem obdobju povečal za približno tretjino, delež premoženja najpremožnejšega 1 % pa skoraj podvojil.

»Medtem ko je imela leta 2022 manj premožna polovica prebivalstva v Sloveniji v lasti le 5 % celotnega premoženja, je imel najpremožnejši 1 % v lasti kar 23 % celotnega premoženja gospodinjstev.«

POVPREČNO PREMOŽENJE POSAMEZNIKA V PREMOŽENJSKI SKUPINI

Še boljše predstavo o razsežnosti premoženjskih neenakosti v Sloveniji dobimo, če pogledamo vrednost povprečnega premoženja posameznika v vsaki od obravnavanih premoženjskih skupin, kar prikazuje Slika 16. Po ocenah WID je bilo leta 2022 povprečno neto premoženje osebe v manj premožni polovici prebivalstva ovrednoteno na 13.674 evrov, medtem ko je imela oseba v najpremožnejših 10 % prebivalstva v lasti 674.205 evrov neto premoženja in oseba v najpremožnejšem 1 % prebivalstva 2.732.716 evrov neto premoženja. Oseba v zgornji desetini najpremožnejših ima torej v lasti približno 50-krat več, oseba v zgornjem odstotku najpremožnejših pa 200-krat več premoženja od osebe v spodnji polovici prebivalstva po premoženju.

Slika 16: Gibanje povprečne vrednosti neto premoženja osebe v posamezni premoženjski skupini v obdobju 2005–2022. Premoženje posameznika je seštevček vsega finančnega in nefinančnega premoženja, ki ga ima posameznik v lasti, zmanjšanega za vrednost dolgov. Vrednosti so izražene s standardih kupne moči in stalnih cenah za leto 2022. Populacija vključuje posameznike, starejše od 20 let (vir: WID, world, n.d.).

Iz Slike 16 je razviden tudi trend ekstremne rasti premoženjskih neenakosti v obdobju med letoma 2005 in 2022, ki je vrhunec dosegel med finančno krizo v Sloveniji. Medtem ko se je povprečno neto premoženje osebe v manj premožni polovici v obravnavanem obdobju nekoliko zmanjšalo, so pripadniki najpremožnejšega decila svoje premoženje povečali za približno polovico. Pripadniki zgornjega 1 % najpremožnejših pa so v tem obdobju svoje premoženje povečali za kar 137 %, torej bistveno več kot podvojili.

STRUKTURA PREMOŽENJA

Razlika med bogatimi in manj premožnimi posamezniki ni le v ravni premoženja, ampak tudi v vrsti premoženja. Ker nam podatki iz baze WID ne omogočajo vpogleda v sestavo premoženja po premoženjskih skupinah v Sloveniji, se bomo za ta vidik oprli na drug vir podatkov o porazdelitvi premoženja v Sloveniji, ki ga predstavlja podatkovna baza Evropske centralne banke ECB (European Central Bank, n.d.).

Te podatke so analizirali v časniku Finance in ugotovili, da sta v vseh obravnavanih premoženjskih skupinah pomembno prisotni dve vrsti premoženja – depoziti na bankah ter nepremičnine – pri čemer je pri manj premožnih vrednost slednjih majhna in se nato z rastjo premoženja povečuje. Tako ima polovica manj premožnih gospodinjstev v Sloveniji na bankah povprečno približno 12.000 evrov depozitov in nepremičnine v vrednosti 59.000 evrov, na drugi strani pa ima desetina najpremožnejših gospodinjstev v povprečju na bankah skoraj 145.000 evrov depozitov ter nepremičnine v vrednosti 695.000 € (Korber, 2024).

Po konservativnih ocenah Geodetske uprave RS iz leta 2016 je imelo v tem letu v Sloveniji 10 % najpremožnejših lastnikov nepremičnin v lasti 37 % celotne vrednosti nepremičnin, manj premožna polovica lastnikov pa 16 %, danes pa so te razlike – sodeč po razmerah na nepremičninskem trgu – gotovo še bistveno višje. A pri lastništvu nepremičnin je bolj kot njihova vrednost pomemben drug vidik – ali lastnik v nepremičnini dejansko živi, da ima streho nad glavo, ali pa je to zanj zgolj naložba, ki prinaša donos. V organizaciji Oštro so konec leta 2023 objavili izsledke raziskave, ki je pokazala, da so bili **nakupi skoraj polovice novozgrajenih stanovanj v Ljubljani naložbeni**, da so ta stanovanja večinoma v lasti podjetij ter da lastniki dejansko živijo le še v vsakem petem stanovanju. Peščica najpremožnejših torej kopiči stanovanja, s čimer pa zvišuje cene vseh nepremičnin in tudi najemnin ter zaostčuje stanovanjsko krizo (Mekina, 2024).

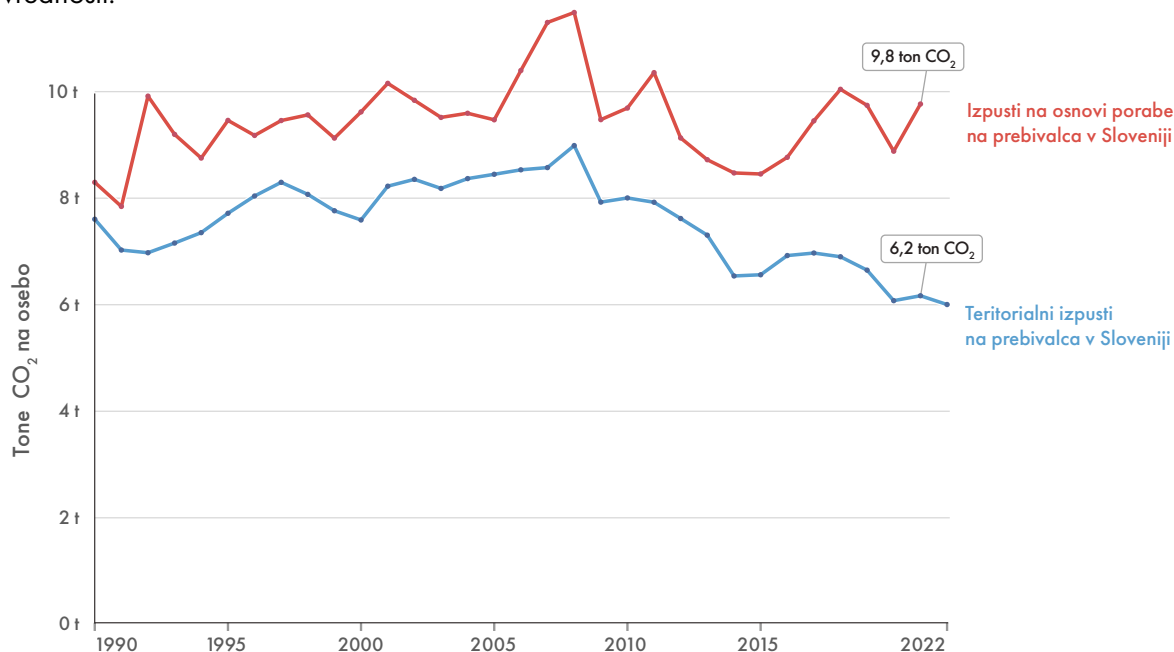
Vendarle pa podatki o depozitih in nepremičninah ne pojasnjujejo glavnine izvora predstavljenih ekstremnih ravni premoženjskih neenakosti v Sloveniji, ki jih potrjujejo tudi podatki ECB. Bolj kot se pomikamo proti vrhu oziroma premožnejši kot so posamezniki, večji je delež finančnih sredstev v njihovem premoženju (naložbe v delnice, obveznice, vzajemne sklade itd.). Največja razlika v premoženju med večino prebivalstva in peščico najpremožnejših pa izvira iz lastništva poslovnega premoženja, in sicer tako finančnega (delnice, ki ne kotirajo na borzi, in drug lastniški kapital) kot nefinančnega (proizvodna sredstva) (Korber, 2024). Povprečno gospodinjstvo v skupini najpremožnejših 10 % prebivalstva je imelo v začetku leta 2024 v lasti približno 213.000 evrov finančnega poslovnega premoženja ter 321.000 evrov nefinančnega poslovnega premoženja (European Central Bank, n.d.), pri čemer je oboje gotovo močno skoncentrirano na samem vrhu zgornjega decila, pri odstotku najpremožnejših, a vpogled v sam vrh v tej podatkovni bazi ni na voljo. To potrjujejo podatki poročila o svetovnem premoženju v letu 2023, ki so ga pripravili v Boston Consulting Group, ki kažejo, da ima v Sloveniji 200 ljudi med 20 in 100 milijoni dolarjev finančnega premoženja (Grgič, 2023). Hkrati pa je nujno poudariti, da so vrednosti finančnega premoženja na vrhu zelo verjetno močno podcenjene, zlasti zaradi dobro dokumentiranega skrivanja tovrstnega premoženja v **davčnih oazah** (Čas, 2021). Peščica najpremožnejših ima torej v lasti večino kapitala in s tem odloča o tem, kaj in kako se bo v družbi proizvajalo.

4.4.

Ogljične neenakosti v Sloveniji

V svetovnem merilu je povprečen ogljični odtis na osebo v Sloveniji visok. Leta 2021 je po metodi teritorialnih izpustov znašal približno 6,2 ton CO₂ na prebivalca, po metodi izpustov na osnovi porabe pa 9,8 ton CO₂ na prebivalca (Slika 17). Za primerjavo: povprečni ogljični odtis v svetu je v tem letu znašal 4,7 ton CO₂ na prebivalca.²⁵

Čeprav pogosteje naletimo na uporabo prvega kazalnika, pa je ustrežnejša in globalno pravičnejša uporaba drugega. Metoda izpustov na osnovi porabe namreč pri izračunu skupnih izpustov določene države poleg domačih upošteva tudi izpuste, vgrajene v uvozu in izvozu proizvodov, kar pomeni, da izpuste pripiše državam, kjer so ti proizvodi potrošeni (pogosto države globalnega severa), in ne državam, kjer so proizvedeni (pogosto države globalnega juga). Če je denimo majica izdelana v Bangladešu in kupljena v Sloveniji, so izpusti, povezani z izdelavo te majice, pripisani Sloveniji. Kot lahko vidimo na Sliki 18, so izpusti iz porabe v Sloveniji bistveno višji kot ozemeljski izpusti, kar pomeni, da veliko več izpustov uvozimo kot izvozimo. Gre predvsem za značilnost držav jedra svetovnega kapitalističnega sistema. Prav tako je iz Slike 18 razvidno, da imata kazalnika različna trenda. Medtem ko je pri teritorialnih izpustih, na katere je omejena nacionalna podnebna politika (denimo ukrepi v Nacionalnem podnebnem in energetskega načrtu – NEPN), viden trend postopnega – čeprav bistveno prepočasnega – padanja, pa to ne velja za izpuste iz porabe, ki ohranjajo zelo visoke vrednosti.

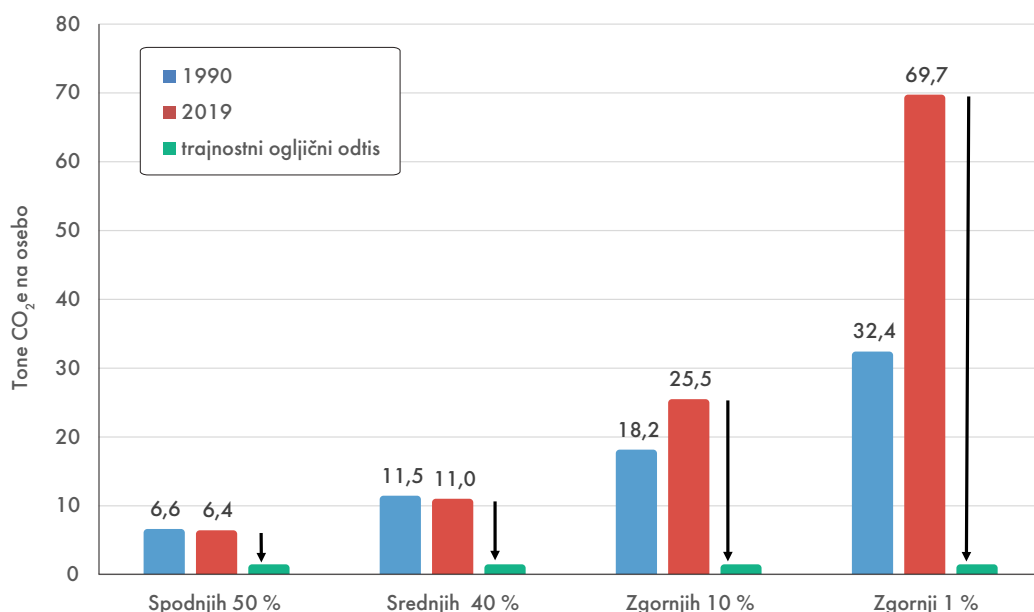
Slika 17: Primerjava povprečnega ogljičnega odtisa v Sloveniji iz teritorialnih izpustov (modra linija) in izpustov na osnovi porabe (rdeča linija) v obdobju 1990–2022. Izpusti na osnovi porabe so nacionalni izpusti, ki upoštevajo trgovinske tokove z drugimi državami. Gre za teritorialne izpuste, katerim so prišteti izpusti, vgrajeni v uvozu proizvodov (vključno s storitvami), in od katerih so odšteti izpusti, vgrajeni v izvozu proizvodov (Vir: Ritchie idr., n.d.).

²⁵ Predstavljene vrednosti poleg ogljikovega dioksida ne vključujejo tudi drugih toplogrednih plinov. V kolikor bi jih, bi bile za približno 2 toni CO₂e višje.

Čeprav predstavljeni povprečni izpusti na prebivalca omogočajo primerjavo med državami, pa so hkrati izjemno zavajajoči, saj zakrivajo ogljične neenakosti med prebivalci znotraj držav glede na njihov ekonomski položaj, kar smo na svetovni ravni obravnavali v poglavjih 3.2. in 3.3. Podatki o ogljičnih neenakostih med prebivalci glede na dohodek (in premoženje) so na voljo tudi za Slovenijo – eden izmed virov je podatkovna zbirka Stockholmskega okoljskega inštituta (Ghosh idr., 2021), drugi vir pa že omenjena podatkovna zbirka World Inequality Database (WID.world, n.d.). V nadaljevanju bomo predstavili ocene WID, saj slednje poleg izpustov iz zasebne in javne potrošnje vključujejo tudi izpuste iz zasebnih naložb. Podatki iz obeh virov so sicer primerljivi in oboji kažejo na zelo velike ogljične neenakosti med prebivalci glede na njihov ekonomski položaj.

»Oseba iz zgornjega odstotka najbogatejših je neposredno odgovorna za kar 11-krat več letnih izpustov CO₂e kot oseba iz revnejše polovice prebivalstva v Sloveniji.«

Po zadnjih razpoložljivih ocenah, ki so prikazane na Sliki 18 (rdeče obarvani stolpci), je povprečna oseba v revnejši polovici prebivalstva v Sloveniji v letu 2019 ustvarila 6,4 tone izpustov CO₂e,²⁶ oseba v najbogatejših 10 % prebivalstva 25,5 tone CO₂e, oseba v najbogatejšem odstotku pa kar 70 ton CO₂e, kar je denimo primerljivo z osebni izpusti iz približno 37 povratnih letov na relaciji London–New York. To pomeni, da je oseba iz skupine najbogatejših 10 % prebivalstva v Sloveniji neposredna odgovorna za 4-krat več, oseba iz zgornjega odstotka najbogatejših pa za 11-krat več letnih izpustov kot oseba iz manj premožne polovice prebivalstva.

Slika 18: Ogljične neenakosti med prebivalci Slovenije glede na ekonomski položaj za leti 1990 in 2019 ter primerjava s trajnostnim ogljičnim odtisom. Izpusti posameznika vključujejo izpuste iz zasebne potrošnje, zasebnih naložb ter javne potrošnje. Izpusti iz javne potrošnje (gradnja infrastrukture, vojska itd.) so enakomerno porazdeljeni med posameznike. Poleg izpustov CO₂ so upoštevani tudi izpusti drugi toplogredni plini (vir: WID.world, n.d.).

Iz Slike 18 (primerjava modrih in rdečih stolpcev) je razvidno tudi, da so se ogljične neenakosti v zadnjih desetletjih, med letoma 1990 in 2019, bistveno povečale, kar je na eni strani posledica naraščanja ekonomskih neenakosti med prebivalci v tem obdobju,

²⁶ H globalnemu segrevanju poleg ogljikovega dioksida (CO₂) prispevajo tudi drugi toplogredni plini, kot so metan (CH₄) in dušikovi oksidi (NO_x), vendar so ti prispevki različni. Ena tona metana je enakovredna 30 tonam CO₂, ena tona dušikovega oksida pa 280 tonam CO₂ (Chancel idr., 2022). Ekvivalent CO₂ (CO₂e) poleg ogljikovega dioksida upošteva tudi ostale toplogredne pline.

na drugi strani pa nezadostnosti in nepravičnosti podnebne politike. Medtem ko so se izpusti večine prebivalstva v tem obdobju nekoliko zmanjšali, so najpremožnejši svoje že tako zelo visoke ravni izpustov še povečevali. Kot lahko razberemo iz grafa, je povprečna oseba iz skupine najpremožnejših 10 % prebivalstva v tem obdobju svoje izpuste povečala za skoraj polovico, medtem ko jih je oseba iz najpremožnejšega odstotka več kot podvojila.

Kot tretje pa je iz Slike 18 razvidna primerjava trenutnih ravni izpustov posameznikov v obravnavanih emisijskih skupinah s trajnostnim ogljičnim odtisom (primerjava rdečih iz zelenih stolpcev). Trajnostni ogljični odtis za obdobje 2021–2050 znaša 1,9 tone CO₂e na osebo letno.²⁷ Trenutni izpusti prebivalcev Slovenije sicer znatno presegajo to vrednost ne glede na njihov ekonomski položaj, kar je sistemski in ne individualni problem (glej poglavje 3.4.), a so razlike med prebivalci vendarle ogromne. Medtem ko so povprečni izpusti osebe v revnejši polovici prebivalstva približno 3-krat višji od vzdržnih, so izpusti osebe v najbogatejšem odstotku prebivalstva kar 37-krat višji od vzdržnih izpustov za preprečitev podnebnega zloma. Še pomembnejše kot poznati same ravni izpustov pa je razumeti njihov izvor.

Podatkovna zbirka WID nam omogoča razčlenitev zgoraj predstavljenih podatkov o izpustih po ekonomskih skupinah v Sloveniji na izpuste iz potrošnje in izpuste iz zasebnih naložb. Pri zgornjem odstotku najbogatejših predstavljajo izpusti iz naložb kar dve tretjini njihovih skupnih izpustov. Pri najbogatejših 10 % je ta delež še vedno zelo velik, emisije iz naložb predstavljajo približno polovico njihovih skupnih izpustov. Delež teh izpustov nato hitro pada in postaja vse manj pomemben (WID.world, n.d.). Izpusti iz naložb, ki so močno skoncentrirani na vrhu porazdelitve bogastva, torej pojasnijo velik del ogljičnih neenakosti med posamezniki, vseeno pa pomemben del teh neenakosti predstavljajo tudi izpusti iz potrošnje, ki prav tako naraščajo z bogastvom posameznikov.

Ker podatkov o strukturi ogljično intenzivne potrošnje glede na ekonomski položaj posameznikov za Slovenijo nimamo, lahko zaenkrat o izvoru teh razlik sklepamo zgolj na podlagi drugih relevantnih raziskav. Te kažejo, da največje razlike med manj premožnimi in bogatejšimi posamezniki v izpustih iz potrošnje izvirajo iz transporta – tako iz avtomobilskega kot (zlasti) iz letalskega – katerega obseg in ogljična intenzivnost praviloma naraščata z bogastvom posameznikov (Ivanova in Wood, 2020; Oswald idr., 2020; Baltruszewicz idr., 2023). Kot smo že zapisali v poglavju 3.3., je letenje najbolj ogljično intenzivna in neenakomerno uporabljena oblika prevoza (Gössling in Humpe, 2020). Nedavna raziskava o porabi energije prebivalcev Velike Britanije glede na njihov dohodek je denimo pokazala, da povprečna oseba, ki spada med najbogatejših 10 % prebivalstva, zgolj z letenjem porabi toliko energije, kot je oseba iz spodnjih 20 % prebivalstva po dohodku porabi za vse svoje potrebe (Gabbatiss, 2022).

²⁷ Gre za enakomerno razporeditev razpoložljivega ogljičnega proračuna (vključno z drugimi toplogrednimi plini) za omejitev globalnega segrevanja na 1,5 °C glede na predindustrijsko dobo (s 83-odstotno verjetnostjo), predstavljenega v zadnjem poročilu IPCC (AR6), med svetovno prebivalstvo. Gre torej za poenostavitev, ki denimo ne upošteva vidika globalne pravičnosti (Chancel, 2022).

5.

ZAKLJUČEK

Reševanje podnebne in drugih družbenih kriz ne bo mogoče brez radikalnega zmanjšanja ekonomskih neenakosti. Najpremožnejši, ki kopičijo svoje bogastvo, medtem ko se stiske množic ljudi po svetu povečujejo, so hkrati tudi največji onesnaževalci, ki s svojim razkošnim življenjskim slogom in predvsem kapitalskimi naložbami neposredno povzročajo nepredstavljuje količine izpustov toplogrednih plinov. Kot smo pokazali, pa onesnaževalna elita – razred največjih lastnikov kapitala – ni škodljiva le z vidika lastnih, povsem nevzdržnih ravni emisij. Še precej bolj je škodljiva zato, ker zavoljo ohranjanja lastnega položaja v obstoječem sistemu s svojo ekonomsko in politično močjo spodkopava možnosti za dobro življenje vseh znotraj planetarnih omejitev.

Brez odločnega posega v delovanje razreda onesnaževalne elite torej podnebne in širše okoljske krize ne bo mogoče rešiti. Zato so vse glasnejši pozivi k prerazporeditvi bogastva s progresivno davčno politiko, ki bi imela tri učinke – zmanjševanje izpustov toplogrednih plinov, zmanjševanje družbenih neenakosti ter zagotovitev sredstev za financiranje pravičnega zelenega prehoda in javnih storitev. Ti ukrepi so pomembni, a je treba pogledati tudi onkraj njih. Takšna reforma se namreč v kontekstu obstoječih družbenih razmerij moči ne zdi realna, saj ni v interesu gospodarskih in političnih centrov moči, kamor zelo jasno spada tudi onesnaževalna elita. Predvsem pa usmerjanje prsta na to družbeno manjšino in poskus njenega omejevanja ne bosta dovolj za potrebno spremembo, saj ti posamezniki – ne glede na to, kako škodljivi so – »le opravljajo svojo vlogo« v obstoječem nevzdržnem sistemu brezmejnega prizadevanja po dobičku in rasti, ki ustvarja družbeno in okoljsko krizo.

Zaključimo lahko, da podnebne in drugih družbenih kriz ne bo mogoče rešiti brez množičnega boja proti interesom kapitala in za temeljno socialno-ekološko preobrazbo družbe, ki bo omogočila dobro življenje za vse znotraj omejitev planeta. In četudi se zdi trenutno stanje brezupno, moč kapitala ter njegovih predstavnikov pa prevelika, namen te študije ni vzbujati občutke nemoči, temveč nasprotno – pripomoči k razumevanju trenutnega stanja in vzpodbuditi družbeno organiziranje za boljši svet. Boj je edina možnost, ki nam preostane.

6.

VIRI IN LITERATURA

Baltruszewicz, M., Steinberger, J. K., Paavola, J., Ivanova, D., Brand-Correa, L. I., & Owen, A. (2023). Social outcomes of energy use in the United Kingdom: Household energy footprints and their links to well-being. *Ecological Economics*, 205, 107686. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2022.107686>

Barros, B., in Wilk, R. (2021). The outsized carbon footprints of the super-rich. *Sustainability Science Practice and Policy*, 17(1), 316–322. <https://doi.org/10.1080/15487733.2021.1949847>

Bembič, B. (2013). Kolikšna je bojna pripravljenost socialnega partnerja? V S. Hajdini(ur.) et al. *Prvotna akumulacija med zgodovino in konceptom* (str. 82–95). Inštitut za delavske študije, 2013.

Bruckner, B., Hubacek, K., Shan, Y., Zhong, H., in Feng, K. (2022). Impacts of poverty alleviation on national and global carbon emissions. *Nature Sustainability*, 5(4), 311–320. <https://doi.org/10.1038/s41893-021-00842-z>

Chancel, L. (2022). Global carbon inequality over 1990–2019. *Nature Sustainability*, 5(11), 931–938. <https://doi.org/10.1038/s41893-022-00955-z>

Chancel, L., Piketty, T., Saez, E. in Zucman, G. (2022). *World Inequality Report 2022*. World Inequality Lab. https://wir2022.wid.world/www-site/uploads/2023/03/D_FINAL_WIL_RIM_RAPPORT_2303.pdf

Changing Markets. (2020). *Talking Trash: the corporate playbook of false solutions to the plastic crisis*. <https://changingmarkets.org/report/talking-trash-the-corporate-playbook-of-false-solutions-to-the-plastic-crisis>

Changing Markets. (2024). *The New Merchants of Doubt: How Big Meat and Dairy Avoid Climate Action*. <https://changingmarkets.org/report/the-new-merchants-of-doubt-how-big-meat-and-dairy-avoid-climate-action>

Christensen, M., Hallum, C., Maitland, A., Parrinello, Q., Putaturo, C. (2023). *Survival of the Richest: How we must tax the super-rich now to fight inequality*. Oxfam International. <https://doi.org/10.21201/2023.621477>

Climate files. (n.d.). <https://www.climatefiles.com>

Corporate Europe Observatory, Food & Water Europe, Friends of the Earth Europe, & Greenpeace EU. (2019). *Big oil and gas buying influence in Brussels: With money and meetings, subsidies and sponsorships, the oil and gas lobby is fuelling the climate disaster*. <https://corporateeurope.org/sites/default/files/201910/FFP%20Research%20Briefing%20Oct%202019.pdf>

Credit Suisse Research Institute. (2022). *Global Wealth Report 2022*. Credit Suisse. <https://www.credit-suisse.com/about-us/en/reports-research/studies-publications.html>

Čas, Z. (2021, 23. november). *Pandorini dokumenti. S svetovno davčno izgubo bi lahko vsaj trikrat precepili ves svet. Oštro*. <https://www.ostro.si/si/novice/s-svetovno-davcno-izgubo-bi-lahko-vsaj-trikrat-precepili-ves-svet>

Dabi, N., Maitland, A., Lawson, M., Stroot, H., Poidatz, A., in Khalfan, A. (2022). *Carbon billionaires: The investment emissions of the world's richest people*. <https://doi.org/10.21201/2022.9684>

Duménil, G. & Lévy, D. (2012). *Marksistična ekonomija kapitalizma*. Založba Sophia.

Emissions Inequality Dashboard. (n.d.). <https://emissions-inequality.org>

European Central Bank. (n.d.). *Distributional wealth accounts - dwa*. Distributional Wealth Accounts - DWA | ECB Data Portal. <https://data.ecb.europa.eu/data/datasets/DWA/data-information>

European Environmental Agency. (2023, November 17). *Fossil fuel subsidies*. <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/fossil-fuel-subsidies?activeAccordion=ecdb3bcf-bbe9-4978-b5cf-0b136399d9f8#footnote-xLp3u>

Fanning, A. L., in Hickel, J. (2023). Compensation for atmospheric appropriation. *Nature Sustainability*, 6(9), 1077–1086. <https://doi.org/10.1038/s41893-023-01130-8>

Forster, P. M., Smith, C. J., Walsh, T., Lamb, W. F., Lamboll, R., Hauser, M., Ribes, A., Rosen, D., Gillett, N., Palmer, M. D., Rogelji, J., Von Schuckmann, K., Seneviratne, S. I., Trewin, B., Zhang, X., Allen, M., Andrew, R., Birt, A., Borger, A., . . . Zhai, P. (2023). Indicators of Global Climate Change 2022: annual update of large-scale indicators of the state of the climate system and human influence. *Earth System Science Data*, 15(6), 2295–2327. <https://doi.org/10.5194/essd-15-2295-2023>

Gabbatiss, J. (2022, 14. december). *Richest people in UK use more energy flying than poorest do overall*. Carbon brief. <https://www.carbonbrief.org/richest-people-in-uk-use-more-energy-flying-than-poorest-do-overall/>

Ghosh, E., Nazareth, A., Wang, G., Kartha, S. in Kemp-Benedict, E. (2021). *Emissions Inequality Dashboard*. Stockholm Environment Institute (SEI). <https://emissions-inequality.org>

Gomis, R., Kapsos, S., Carrillo, P., Mahajan, A., in Viné, R. (2024). *World Employment and Social Outlook: September 2024 Update*. International Labour Organization.

Grgič, M. (2023, 7. julij). *V Sloveniji premoženje v rokah majhnega števila bogatih ljudi*. Delo. <https://www.delo.si/gospodarstvo/novice/v-sloveniji-premozenje-v-rokah-majhneg-stevila-bogatih-ljudi>

Gössling, S., in Humpe, A. (2020). The global scale, distribution and growth of aviation: Implications for climate change. *Global Environmental Change*, 65, 102194. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2020.102194>

- Hickel, J. (2020). Quantifying national responsibility for climate breakdown: an equality-based attribution approach for carbon dioxide emissions in excess of the planetary boundary. *The Lancet Planetary Health*, 4(9), e399–e404. [https://doi.org/10.1016/s2542-5196\(20\)30196-0](https://doi.org/10.1016/s2542-5196(20)30196-0)
- Hickel, J., Dorninger, C., Wieland, H., in Suwandi, I. (2022). Imperialist appropriation in the world economy: Drain from the global South through unequal exchange, 1990–2015. *Global Environmental Change*, 73, 102467. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2022.102467>
- Hickel, J., Lemos, M. H., & Barbour, F. (2024). Unequal exchange of labour in the world economy. *Nature Communications*, 15(1). <https://doi.org/10.1038/s41467-024-49687-y>
- Institute for Policy Studies. (2023). High Flyers 2023: How Ultra-Rich Private Jet Travel Costs the Rest of Us and Burns Up the Planet. <https://ips-dc.org/report-high-flyers-2023>
- Intihar, S. (2024, 28. februar). *Energetsko revnih gospodinjstev približno 7 odstotkov*. Statistični urad Republike Slovenije. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/12712>
- Intihar, S. (2024b, 16. februar) *Prag tveganja revščine višji, pod pragom več oseb*. Statistični urad Republike Slovenije. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/12690>
- Ivanova, D., in Wood, R. (2020). The unequal distribution of household carbon footprints in Europe and its link to sustainability. *Global Sustainability*, 3, e18. doi:10.1017/sus.2020.12
- Kartha, S., Kemp-Benedict, E., Ghosh, E., Nazareth, A., & Gore, T. (2020). *The Carbon Inequality Era: An assessment of the global distribution of consumption emissions among individuals from 1990 to 2015 and beyond*. Oxfam in stockholm Environmental Institute. <https://doi.org/10.21201/2020.6492>
- Kenner, D. (2019, junij). *The Polluter Elite database*. Why Green Economy? <https://whygreeneconomy.org/the-polluter-elite-database>
- Khalfan, A., Lewis, A. N., Aguilar, C., Persson, J., Lawson, M., Dabi, N., Jayoussi, S., & Acharya, S. (2023). *Climate Equality: A planet for the 99%*. Oxfam International. <https://doi.org/10.21201/2023.000001>
- Kick Big Polluters Out. (2023, 4. december). *Release: Record number of fossil fuel lobbyists at COP28*. <https://kickbigpollutersout.org/articles/release-record-number-fossil-fuel-lobbyists-attend-cop28>
- Korber, S. (2024, 2. februar). *Bogata in revna Slovenija: So razlike (pre)velike?* Finance. *Bogata in revna Slovenija: So razlike (pre)velike?* (finance.si)
- Kralj, S. (2020). *Plastika – fiktivnost recikliranja in potencialne alternative* [diplomsko delo, Univerza v Ljubljani]. <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=135114&lang=slv>
- McKay, D. I. A., Staal, A., Abrams, J. F., Winkelmann, R., Sakschewski, B., Loriani, S., Fetzer, I., Cornell, S. E., Rockström, J., & Lenton, T. M. (2022). Exceeding 1.5°C global

warming could trigger multiple climate tipping points. *Science*, 377(6611). <https://doi.org/10.1126/science.abn7950>

Mekina, B. (2024, August 3). Razlika je očitna / Najpremožnejših 10 % lastnikov nepremičnin ima v lasti 37 % vrednosti nepremičnin. *Mladina*. <https://www.mladina.si/231246/razlika-je-ocitna-najpremoznejjih-10-lastnikov-nepremicnin-ima-v-lasti-37-vrednosti-nepremicn/>

Milman, O. (2021, 25. avgust). Oil industry knew of "serious" climate concerns more than 45 years ago. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/business/2016/apr/13/climate-change-oil-industry-environment-warning-1968>

Niranjan, A. (2024, March 9). Oil industry has sought to block state backing for green tech since 1960s. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2024/mar/08/oil-industry-has-sought-to-block-state-backing-for-green-tech-since-1960s>

Oswald, Y., Owen, A., in Steinberger, J. K. (2020). Large inequality in international and intranational energy footprints between income groups and across consumption categories. *Nature Energy*, 5(3), 231–239. <https://doi.org/10.1038/s41560-020-0579-8>

Riddell, R., Ahmed, N., Maitland, A., Lawson, M., Taneja, A. idr. (2024). *Inequality Inc.* Oxfam International. <https://www.oxfam.org/en/research/inequality-inc>

Roberts, M. (2020, July 15). Wealth or income? Michael Roberts Blog. <https://thenextrecession.wordpress.com/2020/07/15/wealth-or-income>

Rodney, W. (2021). *Kako je Evropa podrazvila Afriko*. Založba /* cf.

Sadai, S. (2024, 17. april). Fossil fuel companies make billions in profit as we suffer billions in losses: 2024 edition. *The Equation*. <https://blog.ucsusa.org/shaina-sadai/fossil-fuel-companies-make-billions-in-profit-as-we-suffer-billions-in-losses-2024-edition>

Sanders, E. (2024, March 15). To see Big Oil's future, look at its lobbying record. *ExxonKnews*. <https://www.exxonknews.org/p/to-see-big-oils-future-look-at-its>

Stanojević, M., in Krašovec, A. (2022). The crisis and the changing nature of political exchange in Slovenia. V *The role of social partners in managing Europe's great recession: crisis corporatism or corporatism in crisis?* (str. 212–234). Routledge.

Stanovnik, T. in Kump, N. (2021). Dohodkovna neenakost in davčna progresivnost v Sloveniji: nekaj novejših ugotovitev. V A. Kajzer (ur.) *IB revija št. 1 / letnik LIII / 2019*. Urad za makroekonomske analize, 2019.

Sweney, M. (2024, 19. februar). World's largest oil companies have made \$281 bn profit since invasion of Ukraine. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/business/2024/feb/19/worlds-largest-oil-companies-have-made-281-bn-profit-since-invasion-of-ukraine>

Taylor, C. (2023, 25. oktober). Defense, Denial, and Disinformation: Uncovering the Oil Industry's Early Knowledge of Climate Change. <https://commonhome.georgetown.edu/topics/climateenergy/defense-denial-and-disinformation-uncovering-the-oil-industrys-early-knowledge-of-climate-change>

Their, H. (2018). *A people's guide to capitalism : an introduction to Marxist economics*. Haymarket Books.

Urad Vlade RS za informiranje. (2006). Slovenija jutri / Davčna reforma za boljši jutri. Ministrstvo za finance. http://www.slovenijajutri.gov.si/uploads/tx_publicacije/davcna_reforma_za_boljsi_jutri.pdf

WID.World. (n.d.). *World Inequality Database*. World Inequality Lab. <https://wid.world>

Zakon o davku na izplačane plače (ZDIP). (1996). *Uradni list RS*, št. 21/06. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=NEZN5>

Zakon o spremembah in dopolnitvi Zakona o davku od dohodkov pravnih oseb (ZDDPO-2H). (2012). *Uradni list RS*, št. 30/12. <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2012-01-1283?sop=2012-01-1283>

Zucman, G. (2019). Global wealth inequality. *Annual Review of Economics*, 11(1), 109–138. <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-080218-025852>

